

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Kaire Järvpõld

Asenduskodusüsteemi üleminek perekodu- ja perevanemasüsteemile.

Perevanemate kogemused kahe perekodu näitel

Magistritöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2021

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kaire Järvpõld

19.08.2021

ABSTRACT

Transition from substitute home system to a family home and family parent system. Experiences of two family homes' parents.

The field of substitute care has completely changed from the early years of the republic until today, when Estonia ratified the Convention on the Rights of the Child in 1991. Over time, several reforms have been carried out, and laws have been created and updated, all of which have helped to move in the desired direction - towards family-centered substitute care. Local governments are involved in finding and preparing foster families so that children can grow up in a family.

The biggest change in substitution care is the transition to a family home system, during which large orphanages were replaced by small family homes almost ten years ago. The transition to new family home system with parents did not take place so quickly.

The aim of the master's dissertation was to study the transition from substitute home system to the family home system and the experiences of parents with the renewed system on the example of two family homes.

I am looking for answers to three research questions:

1. How do parents describe family home's everyday life compared with previous system?
2. How Covid-19 has affected family home's everyday life, including the job of being a parent, based on parents' thoughts?
3. What are parents' recommendations for developing parents' system?

Methods

In order to understand the experiences of parents, five semi-structured interviews with parents in one family home and six interviews with parents in another family home were conducted. Five of the eleven parents had more experience, since they worked in previous system and continued to work in the new system and six parents had just started working in the renewed family home system.

Findings

I found out how the transition to the family system took place in foster homes and examine the experiences of parents in this regard. In the beginning, it caused a lot of confusion for both

children and adults - there was fear, frustration and distrust of the new system. By now, they are used to the new work management. Family homes have experimented with finding the best work cycle in their team. Parents themselves rate their relationships as generally good and very good, but do not hide the fact that misunderstandings also occur in the meantime. The parents of both families are very grateful to the managers of the institution, who is always helpful with advice.

The work of parents has been disrupted since March 2020, when the Covid-19 respiratory disease caused by the coronavirus began to spread. Due to the widespread spread of a rapidly infectious disease, life in the country “stopped.” A state of emergency was declared, which resulted in the closure of schools and the students stayed in distance while learning. With the second research question, I found out how Covid-19 has affected the everyday life of parents, including the work of. This period was tense and worrying because there were children in the families who did not obey the rules of quarantine and isolation. Due to distance learning, parents had to reorganize their daily schedules because the time it took to study at home was very long, so many activities were postponed. In addition to organizing studies, combating learning difficulties and the constant explanatory work that accompanies viral illness, the household had to be tidied up and food prepared. Free time was a dream during this period.

For further research, it would be recommended to study the implementation of the newly enacted amendments to the law on the work management of parents. Satisfaction with the family home system and parents' work could also be surveyed using a quantitative survey method.

Sisukord

SISSEJUHATUS	7
Töös kasutatavad mõisted.....	10
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	12
1.1. Ülevaade asendushooldusest	12
1.1.1. Asendushoolduse vormid	13
1.1.2. Asendushooldus arvudes	14
1.1.3. Asendushoolduse viimane reform 2018	15
1.1.4. Deinstitutionaliseerimine - üleminek perekodu süsteemile ehk asendushooldus muutub peresarnasemaks	17
1.1.5. Perevanem ja perevanemaleping	19
1.1.6. Perevanema tööd toetavad tugiteenused.....	21
1.2. Ülemaailmse haiguspuhangu COVID-19 mõju perekodudele, laste- ja perevanemate argielule	21
1.2.1. Karantiin ja isolatsioon.....	21
1.2.2. Distsantsõpe	22
1.3. Uurimisprobleem, eesmärk, uurimisküsimused	22
2. UURIMUSE METOODIKA	25
2.1. Andmete kogumine ja uurimuse käik.....	25
2.2. Uurimuses osalejad ja nende valimise põhimõtted	25
2.3. Andmeanalüüs	26
2.4. Eetikaküsimused.....	26
2.5. Eneserefleksioon.....	26
3. TULEMUSED JA ARUTELU	28
3.1. Üleminek perevanema süsteemile	28
3.1.1. Korralduslikud muutused. Perevanema töögraafik ja puhkehetked	29
3.1.2. Pereliikmete arv, vanused ja keelekasutus	34
3.1.3. Majasisesed reeglid ja suhted omas peres	36
3.1.4. Suhted teiste perede perevanematega	38
3.2. Rahulolu peresüsteemiga.....	39
3.2.1. Perevanema otsustamisvabadus.....	40
3.2.2. Perevanemate omavaheline toetus.....	41
3.2.3. Juhtkonna toetus	42
3.2.4. Asutuse motivatsioonisüsteem	43
3.2.5. Laste rahulolu	44

3.2.6. Töökeskkond ja töötingimused.....	46
3.3. Perevanema isik.....	47
3.3.1. Tööstaaž ja kokkupuude varasema süsteemiga	48
3.3.2. Erialane haridus ja selle väärtustamine	48
3.3.3. Vaade tulevikku	50
3.3.4. Enesehinnang ja motivatsioon.....	50
3.3.5. Arenguvajadus ja koolitused	52
3.3.6. Meessoost perevanem.....	53
3.4. Covid-19 ja eriolukord.....	54
3.4.1. Covid-19 laste argielus ja distantstõpe	55
3.4.2. Covid-19 perevanema argielus ja distantstõpe	56
3.4.3. Viiruse olemasolu mõistmine ja piirangud.....	59
3.4.4. Covid-19 puhanguga kaasnev selgitustöö	61
3.4.5. Enesehoid ja vaktsineerimine	62
3.4.6. Karantiini- ja isolatsiooniperiood	63
4. KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED	64
4.1. Perevanemate argipäev - uus töökorraldus ja uued perekoosseisud.....	64
4.2. Perevanemate tööd reguleeriv Covid-19	65
4.3. Perevanemate soovitusel süsteemi edasi arendamiseks.....	66
Kasutatud kirjandus	67
LISAD	73
Lisa 1. Intervjuu kava	73

SISSEJUHATUS

Laste õigused on osa inimõigustest ning Euroopa Liidu sise- ja välispoliitika oluline poliitiline prioriteet on laste õiguste edendamine, kaitsmine ja täitmine (Asendushoolduse standardid Euroopas, i.a). Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest alates on toimunud vanemlike hoolitsuseta jäänud laste asutusepõhise hoolduse pidev reformimine - Nõukogude Liidu pärandist jäid Eestile suured laste hoolekandeesutused - lastekodud, kus lapsed olid jagatud vanuse ja soo järgi, elasid suurtes rühmades ja asendushooldus meenutas pigem haridusasutust, mitte kodu (Linno ja Strömpl, ilmumas; Sindi, 2016). Mitmed riiklikud lastekodud arenesid heategevuslike organisatsioonide ja tärkava kodanikuühiskonna toel ning tegevust alustas ka SOS Lasteküla (Sindi, 2016).

Eesti on liikunud kiiresti heaolu tõusuteel, olles kohustatud pakkuma vanemlike hoolitsuseta lastele parimat (Riisalo, 2017). Asendushoolduse valdkonnas on riiklikul tasandil läbitud suured muutused asenduskoduteenuse ümberkujundamisega; endised lastekodud reorganiseeriti ning asemele on kerkinud kaasaegsed ja hubased peremajad, kus elavad üheskoos eri vanuses ja ka erivajadustega lapsed (Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat, 2014). Asendushooldus muutus peresarnasemaks, seoses sellega muutus järk-järgult ka töökorraldus. Arvestades laste eripäradega, pole kõikjal võimalik perevanematega töötavat süsteemi rakendada ning mitmed asenduskodud toimivad küll peremajadena, kuid kehtib vahetustega töötavate kasvatajate töökorraldus (Vanemliku..., 2014). Peredes on vähendatud laste arvu (Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs, 2013). Kui peres on vähem lapsi, on perevanemal võimalik igale lapsele põhjalikumalt pühenduda.

Laste ja pere programmi 2021-2024 (2021) üheks üllaks eesmärgiks on laste perepõhise asendushoolduse osakaalu suurendamine, et pikemas perspektiivis saavutada olukord, kus lapsi asutusepõhisele hooldusele enam ei paigutata. Kui 2010. aasta andmetel oli mitteinstitutsionaalsel ehk perepõhisel asendushooldusel 60% ning institutsionaalsel (asutusepõhisel) hooldusel 40%, siis 2019. aasta lõpus olid need arvud vastavalt 66% ja 34%, mis näitab langustrendi institutsionaalses hoolduses (Laste..., 2021).

Perekodudes hoolitsevad laste eest perevanemad ning olenevalt asutuse töökorraldusest, võib asendushooldusteenust peres osutada ühe kuni kolme perevanemaga, asenduskodudes on laste eest hoolitsevaid kasvatajaid rohkem, sest nad töötavad töölepingu alusel ja vahetuvad sagedamini (Eesti Asenduskodu Töötajate Liidu (edaspidi EATL) kodulehekülg, i.a). 13.03.2020 kuulutati koroonaviiruse põhjustatud haiguse Covid-19 leviku tõttu Eesti Vabariigis välja eriolukord. Eriolukord tõi kaasa mitmeid muudatusi ning mõjutas oluliselt ka perekodude perevanemate tööd. Kahjuks ei jäänud esimene eriolukord viimaseks ning 2021. aasta alguses halvenes olukord taas. Rakendusi uued piirangud ning ka koolid suundusid distantsõppele.

Viiruspuhangu tõttu rakendunud muudatused ja ümberkorraldused muutsid stressirohkemaks nii laste kui ka perevanemate argielu. Lapsed ja noored võivad stressile reageerida emotsionaalselt - ärrituses, vihastades; füüsiliselt – kaevates kõhuvalu või käitumuslikult – otsides lähedust või tõmbuda hoopis endasse (Akkermann, Kõljalg, Vainre ja Lai, 2020). Haavatud hingega lapsed on väga tundlikud ning isegi väiksemad muudatused päevakavas olid piisavad vallandamaks stressi. Perevanematel aga kulus suur osa päevast ja oma energiast distantsõppel olevate lastega koos õppimisele ja õppetöö juhendamisele.

Asendushoolduse valdkonnas on tehtud ka varasemalt uurimusi. Bakalaureusetöodes on uuritud asenduskodude üleminekut perekodu vormile (Matela, 2015) ja asenduskodude töötajate kogemusi peremajade süsteemis (Jaeski, 2018). Matela (2015) bakalaureuse uurimusest selgus, et peremajadesse kolimisega on toimunud pööre paremuse poole, kuid päris ideaalne asenduskodu teenuse pakkumine Eestis veel ei ole. Perekodus elanud lapsed ei hinnanud oma kodutunnet piisavaks ning ei tundnud valmisolekut perekodust lahkumiseks, sest pole saanud perekodus kasvades piisavalt oskusi iseseisvaks eluks. Jaeski (2018) bakalaureusetööst selgus, et asenduskodu töötajate jagatud kogemused seoses üleminekuga tekkinud muudatustest olid positiivsed ning asenduskodu töötajad avaldasid lootust, et kunagi on peremajade kõikides peredes toimimas ka perevanemasüsteem. Magistritööde hulgas uuris Salla (2016) laste lugusid asenduskodus elamisest ja Riis (2017) asenduskodus kasvanud noorte tõlgendusi olulistest suhetest oma elus.

Magistritöö eesmärgiks on perevanemate kogemuste analüüs peresüsteemile ülemineku kohta. Kuna uurimus langes kokku eriolukorra kehtestamisega seoses Covid-19 haigusega, siis analüüsin ka seda, kuidas perekodudes eriolukord argielu mõjutas. Kirjalik töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate asendushooldusest ja ülemaailmse haiguspuhangu Covid-19 mõjust perekodudele, laste ja perevanemate argielule. Teine peatükk hõlmab

uurimuse metoodikat, kuidas kvalitatiivne uurimus perekodudes läbi viidi. Kolmandas peatükis esitan tulemused ja arutlen nende üle. Neljas peatükk on kokkuvõte ja soovitused.

Täna oma magistr töö juhendajat Judit Strömpl't suure pühendumise ja toetava juhendamise eest ja Merle Linnot asjalike soovituste eest! Samuti tänan perekodude juhatajat ja sotsiaaltöötajat, kes aitasid leida uurimuses osalejad! Suur tänu ka perekodude perevanematele sisukate vastuste eest, mis andsid suure väärtuse minu magistr tööle!

Töös kasutatavad mõisted

Asendushooldus on sünniperest eraldatud lapse eest lühi- või pikaajaline hoolitsemine väljaspool tema sünniperekonda (Sotsiaalkindlustusameti (edaspidi SKA) kodulehekül, i.a).

Asendushooldusteenus on lapsele peresarnaste elutingimuste võimaldamine tema põhivajaduste rahuldamiseks, turvalise ja soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täisealisena (Sotsiaalhoolekande seadus (edaspidi SHS), 2015) seadusemuudatusest [RT I, 22.03.2021].

Asendushooldusteenuse osutamine perekodus on teenuse osutamine kuni kolme perevanemaga peres, kus on samal ajal kuni kuus last (EATL kodulehekül, i.a).

Asenduskoht on lapse elukoht, kus tema eest hoolitsevad vahetustega tööl käivad kasvatajad (SKA kodulehekül, i.a).

Covid-19 on koroonaviiruse põhjustatud haigus (Terviseameti kodulehekül, i.a).

Deinstitutionaliseerimine on üleminek institutsioonilistelt teenustelt kogukonnapõhiste teenustele (Euroopa Komisjoni kodulehekül, i.a)

Distantsõpe on õppevorm, kus õppijad ja õpetajad on füüsiliselt üksteisest eraldatud (Digipädevus, i.a).

Eestkostepere/eestkostja on lapse seaduslik esindaja, kellel on õigus ja kohustus hoolitseda eestkostetava lapse ja tema vara eest. Eestkostjaks on sageli lapse sugulased või lähedased, näiteks vanavanemad või tädid-onud, kuid eestkostja võib olla ka inimene või pere, kes ei ole lapsega sugulussuhtes (SKA kodulehekül, i.a).

Hoolduspere kasvatab oma kodus teistest vanematest sündinud last. Ta hoolitseb lapse eest pikaajaliselt, lapse täiskasvanuks saamiseni, või ajutiselt, kuni lapse sünnipere suudab taas lapse eest hooldada (SKA kodulehekül, i.a).

Karantiin on liikumise piiramine ja nakkushaigusega potentsiaalselt kokku puutunud inimeste eraldamine teistest, et teha kindlaks, kas nad haigestuvad ning vähendades ohtu, et nad nakatavad teisi (Brooks jt, 2020).

Koroonaviirus on piisknakkusena kõhmisel, aevastamisel ja otsekontakti kaudu leviv viirus, mille peiteperiood on 2-14 päeva (Terviseameti kodulehekül, i.a).

Lapsendamine on perekonnaseaduse alusel kohtuotsusega tehtav toiming. Lapsendamise tulemusel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel samad õigused ja kohustused, mis bioloogilise lapse sünni korral (Asendushoolduse kvaliteedi tõstmine, 2020).

Perekodu on lapse elukoht, kus tema eest hoolitsevad perevanemad (SKA kodulehekülg, i.a).

Perepõhine asendushooldus on lühi- või pikaajalise hoolduse korraldus, mille puhul on laps paigutatud peresse, mille vanem(ad) on valitud ja ette valmistatud asjakohast hooldusteenust osutama. Perepõhise asendushoolduse vormid on hoolduspere, eestkoste seadmine ja lapsendamine (Asendushoolduse..., 2020).

Perevanem on asendushooldusteenust vahetult osutav isik (SHS, 2015) seadusemuudatusest [RT I, 22.03.2021].

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Ülevaade asendushooldusest

Lapse õiguste konventsioon (edaspidi LÕK) võeti vastu 1989. aastal (Eesti liitus konventsiooniga 1991. aastal), mis sätestab kõigi laste kõik õigused kõigis eluvaldkondades (Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, 2019). Eesti jt liikmesriigid saavad ÜRO Lapse Õiguste Komiteelt iga viie aasta tagant riigipõhiseid soovitusi, peale konventsiooni täitmise aruande esitamist (Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, 2019).

Lapse normaalseks kasvukeskkonnaks on tema perekond ning lapse kasvatamine on vanemate esmane kohustus (Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele, 2005). Osad lapsed aga ei saa kasvada turvalises perekonnas neist mitte olenevatel põhjustel ning peavad viibima asendushooldusteenusel (Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, 2021). Sindi ja Strömpl (2016) kirjeldavad asendushooldusteenuse eesmärki: pakkuda lastele heaolu, mida nad pole saanud nad oma bioloogilistelt vanematelt.

Asendushooldusteenust osutatakse „pikaajalise ööpäevaringse teenusena lapsele, kelle vanem on surnud, vanemale on tema piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja, vanema hooldusõigus lapse suhtes on peatatud, piiratud või täielikult ära võetud või kes on vanemast eraldatud“ (Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, 2021). Lapse tulevik on kasvatamise olemusest ja oludest suurel määral mõjutatud (Asendushoolduse..., i.a). Perekodude perevanemad, eestkoste- ja hoolduspered ning lapsendajad annavad endast kõik, et lapse elu kulgeks edasi laitmatult, alates hetkest, mil laps on asendushooldusele sattunud.

Asendushooldusega seonduvat Eestis reguleerivad peamiselt kolm seadust: lastekaitse-, perekonna-, sotsiaalhoolekande seadus (Osila jt, 2016). ÜRO juhistes laste alternatiivseks hoolduseks (2010) peaks perest eraldamine olema ajutine ja võimalikult lühiajaline ning sel perioodil tuleb last hoida oma perekonnaga lähedases kontaktis. Soodustada lapse tagasipöördumist perekonda, kui eraldamise põhjused on lahendatud, kuid kui see ei ole võimalik, siis tuleks leida lapsele hoolduspere või paigutada asutusepõhisele hooldusele (ÜRO juhised..., 2010). Toetudes laste perest eraldamise- ja asendushooldusele paigutamisele reguleerivatele seadustele, leiavad Osila jt (2016), et lapse perest eraldamist peaks rakendama viimase meetmena, kui teised last ja peret toetavad meetmed pole osutunud tulemuslikuks. Materiaalne vaesus ei tohi olla ainsaks perest eraldamise põhjuseks (ÜRO juhised..., 2010).

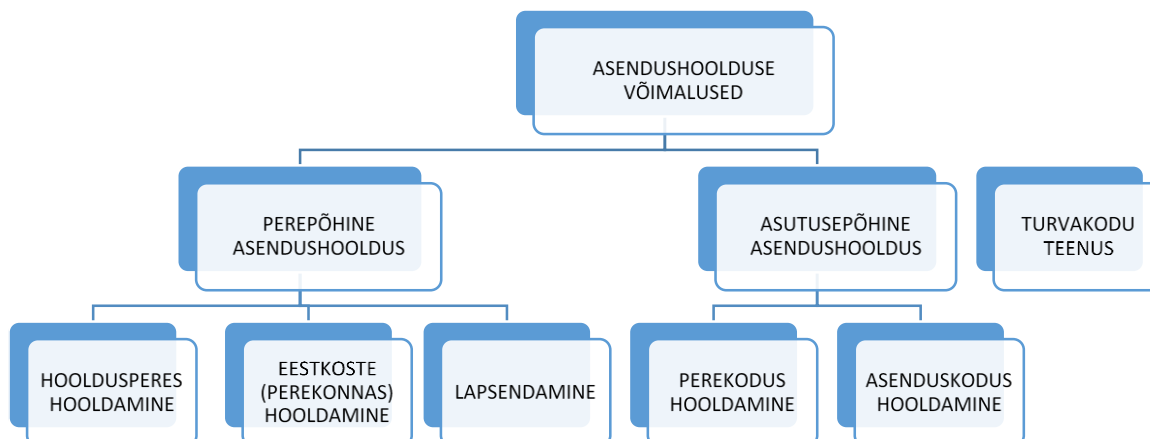
Asendushoolduse vorm tuleb valida eelkõige lapse vajadustest ja huvidest lähtuvalt ning arvestada ka lapse enda arvamust, võttes sealhulgas arvesse lapse vanust ja küpsust (Euroopa..., 2005). Samuti ei tohiks õdesid-vendi lahutada, kui ei ole selleks kuritarvitamise ohtu või mõnda muud mõjuvat põhjust lapse huvides (ÜRO juhised..., 2010). Forsberg ja Pösö (2011) tõdevad samuti, et abivajava lapse jaoks on tema edasise paigutuse valik ülioluline otsus. Hoolduskeskkonna sagedased muutused kahjustavad lapse arengut ning seda tuleks vältida (ÜRO juhised..., 2010).

Perest eraldatud lapse suundumisel asenduskodusse, tuleb valida lapse elukoha või tema lähisugulaste elukohale lähim teenusepakkuja ning selle eest hoolitseb kohalik omavalitsus, kes on lapse eestkostetasutus (Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta, 2014). Kohaliku omavalitsuse kohustus eestkostetasutusena on olla kursis lapse eluga asenduskodus ning külastada teenusel viibivat last vähemalt kaks korda aastas (Eesti Vabariigi kolmas..., 2014).

1.1.1. Asendushoolduse vormid

Asendushooldusteenus on kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus (Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, 2021). Asendushooldus jaguneb perepõhiseks asendushoolduseks - kui lapse kasvatamiseks seatakse eestkoste, kasvatatakse hooldusperes või lapsendatakse ja asutusepõhiseks asendushoolduseks – kui laps viibib perekodus või asenduskodus (SKA kodulehekül, i.a). Asutusepõhine asendushooldus jagunes 2018. aastal töötajate töökorraldustest lähtuvalt perekodudeks ja asenduskodudeks (Sarv jt, 2021: 36). Kriisiolukordadeks on loodud turvakoduteenused (Vanemliku..., 2014).

Lisan teksti illustreerimiseks joonise, millelt on näha asendushoolduse jagunemise võimalused (joonis 1).

Joonis 1. Sotsiaalministeerium (2014) skeemi minupoolne edasi arendamine

1.1.2. Asendushooldus arvudes

Eestis elab ligi 40-s asendushooldusteenust pakkuvast pere- ja asenduskodus peaaegu 800 last ja noort, kes erinevatel põhjustel ei ole saanud kasvada oma sünniperedes (Sotsiaalkindlustusameti koduleheküljel, 2021). Asendushooldusel olevate laste keskmine vanus on 12 aastat (Sarv jt, 2021: 42).

Tabel 1. Eestkosteperedes, hooldusperedes ja asendus-/perekodus elavate laste arv aruandeaasta lõpus (2014-2019)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Asendushooldusel kokku	2 556	2 517	2 599	2 501	2 451	2 329
Eestkosteperedes	1 331	1 281	1 395	1 391	1 428	1 399
Hooldusperedes	216	205	191	161	124	133
Asendus- ja perekodudes	1 009	1 031	1 013	949	899	797

**Enne 2018. aastat oli asenduskoduteenus (tabelis asendus- ja perekodude real) ja perekonnas hooldamine (tabelis hooldusperede real), alates 2018. aastast on hooldusperede real nii perekonnas hooldamisel olevad kui ka hoolduspere lapsed. Allikas: hoolekandestatistika, Sotsiaalministeerium.*

Nagu on näha (tabel 1), elas 2019. aasta lõpus asendushooldusel 122 last vähem, kui 2018. aastal, sh vähenes ka eestkosteperedes elavate laste arv 29 lapse võrra. Asutusepõhisel

hooldusel elavate laste arv on samuti langenud 102 lapse võrra, kuid hooldusperesid on aastaga juurde tulnud üheksa (Sarv jt 2021: 37). Asutusepõhisel hooldusel elas 2019. aasta seisuga asenduskodus 335 ja perekodus 462 last ning perekodudes töötas 212 perevanemat (Peets, 2020).

1.1.3. Asendushoolduse viimane reform 2018

Asendushoolduse reform Eestis sai alguse juba enne Eesti ühinemist EL-ga, aastal 2004, kui kolme rahvusvahelise hoolekandeorganisatsioonide, sh SOS Kinderdorf algatusel seati eesmärgiks tagada ja parendada hoolekandel elavate laste ja noorte arenguvõimalusi ning luua Euroopas ühtne hoolekandeesutustes ja kasuperedes elavate laste õigusi toetav võrgustik (Asendushoolduse..., i.a).

Sindi, Strömpl ja Toros (2018) märgivad, et viimase kümnendi uueks arenguks peetakse perekodude loomisi, sest sealse elukorraldusega püütakse võimaldada lapsele kõige perelähedasemat elu ning lisaks vajab hooldusperede süsteem riigis edasiarendamist. Nuiamäe, Murasov ja Masso (2020) uuringu tulemused kinnitavad sama, et kui asenduskoduteenus arendamine Eestis on jõudsalt edenenu, on jäänud perepõhine asendushooldus pisut varju – vajaka on jäänud järjepidevast tegevusest hooldusperede juurdekasvu kindlustamiseks, püsiva toe pakkumisest hoolduse kestel ning napib ka peresid, kes suudaks pakkuda hooldust suurema pere õdedele-vendadele, suurema hooldusvajadusega lastele ja ka lühiajalist hooldust.

2018. aasta (SHS, 2015) seadusemuudatused [RT I, 28.11.2017, 2 - jõust. 01.01.2018] olid tingitud asendushoolduse poliitika rohelises raamatus (2014) püstitatud eesmärkidest: suurendada perekonnas hooldamise osatähtsust, tõsta asendushoolduse kvaliteeti ning tõhustada asendushoolduselt elluastujate ettevalmistust ning järelhooldust (Jõks, 2020). Jõksi (2020) sõnul kujundati eesmärkide saavutamiseks ümber asendushooldusvaldkonna teenused (asendushooldusteenus ja järelhooldusteenus on nüüd teineteisest eraldiseisvad teenused), muudeti valdkonna korraldust ja rahastust, loodi üleriigiline hooldusperede register ja perepõhist hooldust motiveeriv rahastusskeem. Lisaks veel 2018. aasta asendushoolduse reformiga liikusid maavalitsuste ülesanded asendushoolduse järelevalves ning kohalike omavalitsuste ülesanded hooldusperede värbamisel ja toetamisel SKA haldusalasse (SHS, 2015) [RT I, 28.11.2017, 2 - jõust. 01.01.2018]. Eesmärkide täitmine on aeganõudev, sest püstitatud eesmärgid ei ole olnud kooskõlas kehtivate seadustega.

Hooldusperede tegevuse väärtustamiseks ja olukorra parendamiseks jõustus sotsiaalhoolekande seaduses (SHS, 2015) täiendav muudatus [RT I, 09.04.2020, 14 - jõust. 01.07.2020], kus hoolduspere vanematele hakati maksma kõrgemat toetust ühe lapse hooldamise eest; varasema ¼ alampalga suurune toetus tõusis ½ alampalga tasemeni (Jõks, 2020). Sindi, Strömpl ja Toros (2018) märgivad, et Eestis ja teistes Euroopa Liidu riikides on suund rakendada lapse paigutamist asenduskodusse viimase abinõuna ning lisavad, et ka 2018. aasta seadusemuudatus seab hoolduspere olulisuse ja selle otsimise ja leidmise esikohale.

Asendushoolduses toimunud tähtsamad muutused on koondatud tabelisse (Tabel 2).

Tabel 2. Eesti asendushoolduses toimunud muutused ajas (2004-2021)

2004	<ul style="list-style-type: none"> Alustati perekodudele üleminekut. Vabariigi Valitsuse 2004. aastal heakskiidetud hoolekande kontseptsioonist lähtudes võetakse lähiaastatel Eestis sihiks muuta riiklikud asenduskodud peretüüpi kodudeks (Turk, 2011)
2007	<ul style="list-style-type: none"> Asenduskodude üleminekut perekodudeks hakkab toetama ka SHS (Turk, 2011) Mõiste "lastekodu" asemel võetakse kasutusele mõiste "asenduskodu" (Turk, 2011) SHS-ga reguleeriti asenduskoduteenus, nõuded teenuse korraldamisele ja personalile - peremajad, perevanemad. Määrati kindlaks edaspidine laste arv peredes, mis järk-järgulit langeb kuueni. Hetkel võib peres olla kuni 10 last (Eesti Vabariigi kolmas..., 2014) Algas esimeste peremajade ehitus (Riigikontrolli audit, 2009)
2009	<ul style="list-style-type: none"> Asenduskoduteenuse jõuline areng, prioriteet oli hoopis peres hooldamine (hooldusperede varasem nimetus). Peres hooldamise (hooldusperede) osakaalu vähenemine (Riigikontrolli audit, 2009) Lähiaastate plaan ehitada 32 peremaja (Riigikontrolli audit, 2009) Julgustada teenusepakkujaid töötama perevanema süsteemil (Riigikontrolli audit, 2009) Töötatakse kasuperede (hooldusperede) registri loomise nimel (Riigikontrolli audit, 2009)
2010	<ul style="list-style-type: none"> Laste arv peredes vähenes 10-lt 8-le Järk-järgult kahandatud ning võib ühe pere suurus olla kuni kuus last (SHSi rakendussätteid küll lubavad kuni 2019. aasta lõpuni kuni 8-lapselisi peresid). Muudatuse taga on põhimõte, et ka asendushooldusel olevatele lastele peaks võimaldama võimalikult tavaperede lastele sarnaseid elutingimusi (Osila jt, 2016)

2014

- Valdkonna arendamiseks püstitatakse eesmärgid:
- 1) suurendada perepõhise asendushoolduse osatähtsust;
- 2) tõsta asendushoolduse kvaliteeti tervikuna;
- 3) tõhustada asendushoolduselt elluastumise ettevalmistust ja järelhooldust (roheline raamat, 2014).
- Eesti esitab ÜRO-le kolmanda ja neljanda perioodilise aruande ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta.

2015

- Uus sotsiaalhoolekandeseadus.
- Alustati püstitatud eesmärkide täitmiseks tegevuste elluviimist Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest (Asendushoolduse..., 2020).

2016

- Uus lastekaitseadus

2017

- ÜRO Lapse Õiguste Komitee soovitusel Eestile kolmanda ja neljanda aruandeperioodi täitmise kohta.

2018

- Asendushoolduse viimane reform
- Loodi üleriigiline hooldusperede register. Perede hindamine ja ettevalmistamine saab SKA ülesandeks (Jõks, 2020)
- Asenduskoduteenus muutub asendushooldusteenuseks : eraldi asendushooldus lapsealistele ja järelhooldusteenus täisealistele (Jõks, 2020).
- Loodi perepõhist hooldust motiveeriv rahastuskeem (Jõks, 2020)
- Asutusepõhine asendushooldus jaguneb perekodudeks ja asenduskodudeks (Sarv jt, 2021)

2020

- Peres võib elada kuni kuus last (Jõks, 2020)
- Tõstetakse hooldusperede toetust (Jõks, 2020)

2021

- Käsunduslepingu alusel töötavad perevanemad saavad töölepingu alusel töötavate isikutega võrdsed sotsiaalsed garantiid (Jõks, 2020).

1.1.4. Deinstitutionaliseerimine - üleminek perekodu süsteemile ehk asendushooldus muutub peresarnasemaks

Institutsionaalse asendushoolduse suhtes vallandus kriitika juba peale 1985. aastal linastunud filmi Naerata Ometi (Sindi, 2016). ÜRO juhistes laste alternatiivseks hoolduseks (2010) soovitatud deinstitutionaliseerimisstrateegia kohaselt tuleks suured lasteasutused järk-järgult sulgeda ning asendada need väiksemate erihoolekandeesutustega, kus elaks koos vähem lapsi.

Lastele tuleb pakkuda perekonnalaadset eluviisi, seisab Euroopa Ministrite Nõukogu Komitee soovitusel liikmesriikidele (2005). Eesti esimene samm taasiseseisvusejärgsel deinstitutionaliseerimisel oligi vanuse järgi suunamise lõpetamine ning bioloogilise pere laste taas ühte paigutamine. Protsessi käigus tekkis juurde ka uusi lastekodusid (Linno ja Strömpl, ilmumata; Sindi, 2016).

Toetudes asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüsile (2013), mis koostati vahetult enne asendushoolduspoliitika roheline raamatu (2014) ilmumist, soovitudes rõhutatakse vajadust alustada Eesti laste asendushoolduses deinstitutionaliseerimist ning leida toetavaid lahendusi perest eraldatud laste paigutamist perepõhisele hooldusele (eeskostepereadesse ja hooldusperedesse) ja korraldada ümber asendushooldussüsteem perepõhiseks. Seega püstitatigi järgmised asendushoolduse strateegilised eesmärgid: suurendada perepõhist asendushoolduse osakaalu, parendada asendushoolduse kvaliteeti, tõhustada ettevalmistust asendushoolduselt elluastumiseks ning arendada järelhooldust (Vanemliku..., 2014). Perepõhine hooldus annab noorele parema ettevalmistuse iseseisvaks toimetulekuks täiskasvanuna (Asendushoolduse..., 2020). ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendavas aruandes (2015) rõhutatakse samuti konkreetsete eesmärkide seadmist asendushoolduse deinstitutionaliseerimiseks ning soovitatakse leida lahendusi perepõhise asendushoolduse toetamiseks. Vältida tuleks ka alla kolme aastaste laste sattumist institutsionaalsele asendushooldusele ning rakendada seda ainult siis, kui see on ainuvõimalik lahendus, mis on lapse suhtes vajalik (ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne, 2015).

Aastaks 2013 anti enamik riiklikke asenduskodusid renoveerimise ja peremajade valmimise järgselt üle kohalikele omavalitsustele (ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne, 2015). Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüsi (2013) andmetel täiendati ja muudeti asenduskoduteenust puudutavat regulatsiooni. Peale asenduskodude üleandmist kohalike omavalitsuste haldusalasse on asenduskodude rahastajaks jäänud pearahasüsteemi põhimõttel ikkagi riik (Asendushoolduse..., 2013).

Asenduskodude reorganiseerimist peremajadeks ning jätkuvalt kasvatada perekeskset lähenemist lapse heaolu nimel leiab ka Laste ja pere arengukava 2012-2020 (Sotsiaalministeerium, 2011). 2020. aastal muutus laste arv asendus- ja perekodude peredes kaheksalt kuuele ning laste arvu vähendamisega vähenes ka kohtade arv (Jõks, 2020). Jõksi (2020) sõnul võib erandeid teha nt õdede-vendade puhul, kuid väiksem laste arv peredes loob eeldused personaalsemaks lähenemiseks. Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüsi (2013) andmetel võis kuni 2010. aasta alguseni ühes asenduskodu peres elada kuni kümme last ning

alates 2010. aastast oli peredes lubatud kuni 8 last. 2015. aastast võib pere koosneda kuni kuuest lapsest (Asendushoolduse..., 2013), kuid SHS (2015) hilisemad rakendussätted aga lubasid kuni 2019. aasta lõpuni kuni kaheksalapselisi peresid (Osila jt, 2016).

Algusaastatel jäi asenduskoduteenuse ümberkujundamine nn perepõhiseks hooldusteenuseks üsna formaalseks - rühmadest said küll pered, kuid teenuse üldine korraldus lähtus edasi asenduskodupersonali vahetustega töökorraldusest jm teguritest (Asendushoolduse..., 2013). Asendus- ja perekodude vastutusrikas roll on ühelt poolt pakkuda lastele võimalikult peresarnaseid elutingimusi, teisalt asutusena vastama teatud nõuetele ja järgima reegleid (SKA, 2021). Tervisekaitsenõuded pere- ja asenduskodus (2018) järgi peavad pere- ja asenduskodude ruumid ja sisustus olema turvalised ning vastama lapse eale ja vajadustele. Nõutud on: ruumide kindlad mõõtmed ruutmeetrites, mis ei tohi asuda keldri- ega soklikorrusel; piisav õhuvahetus; loomulik ja kunstlik valgustus; nõuetele vastav joogivesi ja pesemiseks soe vesi; ning elamu, kus teenust osutatakse peab olema piiratud heki või piirdeaiaga (Tervisekaitsenõuded..., 2018). Eestis pole hooldusperedes hooldamine populaarne tugevalt individualistliku ühiskonna ning eestlasele olulise isikliku privaatsuse tõttu pereelu osas (Sindi, Strömpl, Toros, 2018).

1.1.5. Perevanem ja perevanemaleping

Sotsiaalhoolekande seaduse (SHS, 2015) muudatuse [RT I, 22.03.2021, 2] järgselt peab perevanem vastama last vahetult kasvatavale isikule kehtestatud nõuetele: olema vähemalt 25-aastane, teovõimeline, iseseisvalt toime tulev, lapse kasvatamiseks sobivate isikuomadustega ja püsivalt Eestis elav isik; kellel ei ole hooldusõigust ära võetud või piiratud, ega pole kõrvaldatud eestkostja kohustuste täitmiselt; kes ei sõltu alkoholist, narkootilistest ega psühhotroopsetest ainetest; kes esitab tervisetõendi ja läbib edaspidi perioodiliselt tervisekontrolli; kes omab vähemalt keskharidust ja lastega töötamise kogemust ning peab olema läbinud täienduskoolituse või kohustub selle läbima ühe aasta jooksul alates tööle asumisest (SHS, 2015).

Sotsiaalhoolekande seadusest (SHS, 2015) muudatusest [RT I, 22.03.2021, 2] tulenevalt asendushooldusteenuse osutamisel perekodus, sõlmib perekodu perevanemaga perevanema lepingu (SHS, 2015). Sotsiaalhoolekande seaduses (SHS, 2015) jõustusid käesoleval aastal muudatused, millega parandati asendushooldusteenust osutavate perevanemate sotsiaalseid garantiisid ning lisaks käsunduslepingule võib perevanemaga sõlmida ka töölepingu (Peets, 2020). Sotsiaalhoolekande seaduse (SHS, 2015) uus perevanemaga sõlmitava lepingu

regulatsioon (SHS, 2015) §-s 45¹⁴. [RT I, 22.03.2021, 2 - jõust. 01.04.2021] sätestatakse perevanemaga sõlmitud (tema töö iseloomust lähtuvalt) töölepingu puhul:

- „minimaalne tööaeg, mis üldjuhul ei tohi olla lühem kui kümme ööpäeva ühes kalendrikuus, ja katkematu tööaeg, mis ei tohi olla lühem kui viis ööpäeva;
- maksimaalne tööaeg, mis üldjuhul ei tohi olla pikem kui 20 ööpäeva ühes kalendrikuus ja millest on poolte kokkuleppel lubatud teha erand maksimaalselt viie ööpäeva ulatuses.“

Perevanemaga sõlmitud töölepingule ei kohaldata töölepingu seaduse §-des 43–53 sätestatud.

Perevanemaga sõlmitud (tema töö iseloomust lähtuvalt) käsunduslepingu puhul peab lisaks eelpool nimetatud tööajale olema lisatud veel:

- „teenuse osutamise koht;
- teenuse osutamise korraldus, eelkõige teenuse osutamise algus ja lõpp;
- igakuise tasu maksmise kord;
- lepingu korralise ülesütlelemise puhul etteteatamise tähtaeg, mis on vähemalt 30 kalendripäeva;
- perevanema õigus saada hüvitist lepingu teiselt poolt sätestatud tähtaja järgimata jätmise korral ulatuses, milles tal oleks olnud õigus seda saada selle tähtaja järgimise korral;
- ühes perekodus kahe ja kolme perevanemaga osutatava asendushooldusteenuse puhul õigus puhkusele töölepingu seaduses sätestatud korras.“

Perevanemaga sõlmitava käsunduslepingu alusel teenuse osutamisele rakenduvad töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tulenevad nõuded (SHS, 2015).

Sotsiaalhoolekande seaduse (SHS, 2015) muudatuse [RT I, 22.03.2021, 2] järgi kehtivad asenduskodus töötavale kasvatajale samad nõuded nagu perevanemal (vt eespool) va nõue vanuse osas, ta peab olema täisealine. Osades asutustes eksisteerivad perevanematega perede kõrval ka kasvatajatega pered.

Perekodudes on rakendatud erinevaid tööaegu: kolme perevanemaga töötamisel 5/10 (5 ööpäeva töö/10 puhkepäeva), 10/20 (10 ööpäeva töö/20 puhkepäeva) ning kahe perevanemaga töötamisel 7/7 (7 tööpäeva/7 puhkepäeva). On asenduskodusid, kus eksisteerivad kõrvuti perevanematega pere ja ka kasvatajatega pere.

1.1.6. Perevanema tööd toetavad tugiteenused

Perevanemate töö on emotsionaalselt keeruline ja stressirohke, sest palju lapsi on vaimse ja füüsilise puudega, traumakogemusega, hariduslike, arenguliste ja käitumuslike erivajadustega (Vanemliku..., 2014). SKA (2021) pakub pere- ja asenduskodude töötajatele ning juhtidele tugiteenuseid, mis toetaksid neid laste kasvatamisel, ennetades läbipõlemist ja personali volavust ning tagades seeläbi lastele stabiilne ja turvaline elukeskkond. Pakutavate tugiteenuste hulgas on grupisupervisioon, individuaalne supervisioon ja uue teenusena juhendatud perevestlus, mis toetab pereringis avatult ja ausalt rääkimist ning seeläbi ühiselt probleemidele lahenduste leidmist (SKA kodulehekülj, 2021).

1.2. Ülemaailmse haiguspuhangu COVID-19 mõju perekodudele, laste- ja perevanemate argielule

Perekodude argipäev on muutunud alates 2020. aasta kevad-talvest, kui Eestis kuulutati koroonaviiruse leviku tõttu välja eriolukord. Sellele järgnenud suvel nakatunute arv küll langes, kuid sügisel hakkas see uuesti tõusma ning 2021.aasta kevadel tuli uuesti silmitsi seista veelgi ulatuslikuma puhanguga. Kooliõpilased suunati kodusele distantsõppele. Perevanemate tööpäev muutus seetõttu stressirohkemaks, sest töökohustuste hulka lisandus mitmeid lisaülesandeid. Perevanematel tuli selgitada lastele koroonaviirusest põhjustatud haiguse Covid-19 olemust ning selle levikut, jälgida isikukaitsevahendite kasutamist, kontrollida sagedamini hügieeninõuete täitmist (nt kätepesu), lisaks tavapärasele koristusele veelgi ulatuslikumalt desinfitseerida ning võtta vastutus koduse õppetöö korraldamise osas.

1.2.1. Karantiin ja isolatsioon

Uuring (Brooks jt, 2020) avalikustab 25 erineva uuringu, kus on rakendatud erinevate haiguste puhul karantiini, tulemuste kokkuvõtte ja sealt selgub, et karantiinil on negatiivsed psühholoogilised mõjud: stressi tekitav pikaajaline karantiini kestus, nakkushirmud, ebapiisav teave, ebapiisavad varud, igavus, rahaline kahju, pettumus ja häbimärgistamine. Karantiini psühholoogiline mõju on laiaulatuslik ja võib olla väga pikaajaline ning karantiini puhul on oluline, et tarvitusele oleks võetud kõik meetmed tagamaks, et karantiini kogemus oleks inimesele võimalikult talutav (Brooks jt, 2020). Brooks jt (2020) lisab ka, et karantiinis olevale

inimesele tuleb jagada infot toimuva kohta, selgitades selle kestvust ning pakkuda karantiinis olijale tegevusi ning tagades põhilise – toidu, vee ja meditsiinitarbed.

Terviseameti koduleheküljel (i.a) tutvustatakse kodust isolatsiooni kui ettevaatusabinõu, et nakkusohtu ära hoida, tuleks piirata ringi liikumist ja vähendada sotsiaalseid kontakte. Brooks jt (2020) defineerivad isolatsiooni, kui nakkushaiguse diagnoosi saanud inimeste eraldamist tervetest inimestest.

1.2.2. Distsantsõpe

Eriolukorra ajal korraldasid koolid distantsõppe lähtuvalt kooli olukorrast ja võimalustest ning õppetööd, eriti 1.-6. klassi õpilaste ning erivajadustega õpilaste puhul, püüti jätkata võimalikult kaua (Rajaleidja soovitusel distantsõppes, 2020). Õpilastele, kes vajasisid rohkem järeleaitamist, distantsõpe ei sobinud. Heinaste, Hõrak, Kiiser, Kaseorg ja Siht (2021) uuringu tulemustest selgus, et õpilased ootasid koolilt enim õpituge ja vaimset tuge. Enim abi saadi sõbralt või klassikaaslaselt, seejärel vanemalt ja siis alles õpetajalt (Heinaste jt, 2021).

Ekspertarvamuse (Akkermann jt, 2020) põhjal puudub perevanematel vajalik ettevalmistus õppetöö juhendamiseks, kasvava stressi ning ärevusega toimetulekuks. Ekspertarvamuses avaldatud ettepanekutena peaksid asenduskodude juhid võtma rohkem vastutust töötajate heaolu ja hakkamasaamise eest: pakkudes nt lastele vabatahtlike poolt täiendavat õpiabi, kergendades sellega perevanemate koormust ning toetades perevanemaid supervisioonide ja nõustamisega (Akkermann jt, 2020).

2020. aasta kevadel Laste Nõuandva Paneeli (2020) korraldatud e-uuringust „Laste e-õppe kogemused Covid- 19 eriolukorra ajal“ selgus, et Eesti lapsed on teiste riikidega võrreldes distantsõppega rohkem rahul (vaid 10% lastest avaldas rahulolematust). Plussideks märgiti õppetegevuses saavutatud suurem iseseisvus, paremad õpitulemused, vanemate suuremat kaasatus, kiusamise vähenemine ning miinusteks osutusid klassikaaslaste, kooli ja õpetajatega suhtluse ning nendelt saadava toe langemine, motivatsioonipuudus, vähem võimalusi sõpradele pühendumiseks ning treeningute ja liikumise asendumine ekraaniajaga (Laste..., 2020).

1.3. Uurimisprobleem, eesmärk, uurimisküsimused

Lapse õiguste konventsioonist (LÕK, 1991) tulenevalt peab asendushooldusele määratud lapsele pakkuma võimalikult perelähedast eluviisi. SHS (2015) (§45⁹ lg 4 p 2) sätestab samuti

perepõhise asendushoolduse eelistuse asutusepõhisele hooldusele (SHS, 2015). Lapse arengu seisukohalt on kiindumussuhte tekkimisel lapse ja tema kasvataja vahel väga oluline, seetõttu eelistataksegi asutusepõhisele asendushooldusele rohkem perekonnale sarnanevaid eestkoste- ja hooldusperesid (Sarv jt, 2021: 39).

Eesti Vabariigi õiguskantsleri raportis ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest (2015) leitakse, et perepõhise asendushoolduse osakaal on jäänud madalaks ka seetõttu, et kohalike omavalitsuste lastekaitsetöö regulatsioonis puudus kohustus eelistada ja otsida perepõhiseid asendushooldusvõimalusi enne asenduskodusse paigutamist ning rõhutas ka info nappust ja madalat teadlikkust hooldusperedeks saamise kohta. Põhjused, mis raskendavad hoolduspere leidmist on õdede-vendade arvukus, lapse erivajadus või vanus (nt teismeiga) (Sarv jt, 2021: 39; Eesti Vabariigi õiguskantsleri..., 2015). Eestis on eestkoste pered saavutanud suurema populaarsuse, kui hoolduspered (vt joonis). Õiguskantsleri hinnangul ei ole riik deinstitutionaliseerimises edu saavutanud (Eesti Vabariigi õiguskantsleri..., 2015).

ÜRO lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruandes (2017) kiidab Lapse Õiguste Komitee Eestit märkimisväärsete edusammude eest ning edastab ka murekohad sh hooldusperede arvu vähenemine ja hooldusperede puudulik väljaõpe ning endiselt levinud vanematest eraldatud lapse asenduskodusse paigutamine; kohalike omavalitsuste eestkosteasutusena puudulik kohustuste täitmine; asenduskoduteenuse ebapiisav rahastus ja puudulikud teenusestandardid; seaduse mitte järgimine peredes elavate laste arvu suhtes. Lapse Õiguste Komitee soovib tugevdada asendushoolduse süsteemi, mis toetaks ja soodustaks perepõhist hooldust (sugulaste juurde eestkoste paigutamist, perekonnas hooldamist (hiljem muudetud hooldusperes hooldamiseks) eesmärgiga vähendada asutusepõhisele teenusele sattumist (ÜRO lõppjäreldestes..., 2017).

Hooldusperede arvu suurendamiseks, hoolduse kvaliteedi parandamiseks hakkas sotsiaalkindlustusamet 2018. aastal hooldusperesid hindama ja laste vastu võtmiseks ettevalmistama ja loodi ka olukorrast parema ülevaate saamiseks hooldusperede register, kus on kirjas pered, kes on valmis lapsi vastu võtma (Sarv jt, 2021: 39). Asendushooldusel on loodud samuti võimalikult peresarnane keskkond, kuid mitme perevanema hoolitsuse tõttu osutub peresuhte tekkimine siiski keeruliseks (Sarv jt, 2021: 39).

Perekodudes tuleb lisaks veel harjuda meid taas kimbutava koroonaviirusest põhjustatud Covid-19 haiguspuhangutega. Iga järgnev puhang toob endaga kaasa uusi ja eelmistest

erinevaid korraldusi. Õppides möödunud kordadest, on alati võimalik asju paremini läbi mõelda ja teha.

Magistritöö eesmärgiks on analüüsida perevanemate kogemusi perekodu süsteemiga. Pole teada, kuidas toimub elu perevanema süsteemiga perekodus ning milliseid muutusi on toonud Covid-19 perevanemate argiellu. Sellest lähtuvalt püstitan kolm uurimisküsimust:

1. Kuidas kirjeldavad perevanemad perekodu argipäeva võrreldes varasema süsteemiga?
2. Kuidas on Covid-19 mõjutanud perekodu argipäeva, sealhulgas perevanema tööd perevanemate arvamuste alusel?
3. Missugused on perevanemate soovitud perevanema süsteemi edasi arendamiseks?

2. UURIMUSE METOODIKA

2.1. Andmete kogumine ja uurimuse käik

Uurimuse viisin läbi kahe perekodusüsteemil töötava perekodu perevanematega. Uurimuse läbiviimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis on subjektiivne ja paindlik (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2005) ning sobiv inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmiseks (Laherand, 2008). Andmeid kogusin poolstruktureeritud intervjuudega. Poolstruktureeritud intervjuus kasutatakse eelnevalt koostatud intervjuukava, kuid intervjuu läbi viimisel võib muuta küsimuste järjekorda ehk juhtida seda intervjuueeritava jutu järgi ning küsida täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2014).

Nõusoleku saamiseks uurimuse läbi viimiseks pöördusin elektroonilise kirja teel asutuse/perekodude juhtide poole. Asutuse juhid leidsid kollektiivist minu uurimuse jaoks sobivad intervjuueeritavad ning kui saadi perevanematelt nõusolek kontakti jagamiseks, saadeti mulle perevanemate e-posti aadressid. Edasi kontakteerusin iga perevanemaga personaalselt ja leppisime kokku sobiva aja intervjuu läbi viimiseks. Eelistasin leida aja, mil perevanem ei pea olema tööl, sest intervjuu toimumine tööülesannete täitmisega samal ajal võib kahjustada mõlemate tegevuste kvaliteeti. Nendele perevanematele, kel puudus kokkupuude varasema süsteemiga, jätsin välja kolm küsimust, millele neil ei olnud kogemuse puudumisel võimalik vastata. Kõik intervjuud salvestasin ja transkribeerisin kohe peale salvestuse lõppu. Transkribeerimine on salvestatud intervjuu ümber kirjutamine tekstiks (Laherand, 2008).

2.2. Uurimuses osalejad ja nende valimise põhimõtted

Valimi moodustasid perevanemad kahest perekodust, mis asusid erinevates maakondades. Ühes perekodus eksisteeris perevanematega perede kõrval ka kasvatajatega pere. Intervjuudes osales 11 perevanemat, kellest viiel oli kogemus ka varasema kasvatajate süsteemiga. Viiest üks on eelnevalt töötanud kolmandas asenduskodus, kasvatajasüsteemil ning asenduskodu likvideerimisel asunud tööle perevanemasüsteemil alustavasse perekodusse. Valimi moodustamise peamiseks kriteeriumiks oli pikaajalisem töötamine, et oleks olnud kokkupuude ka varasema süsteemiga, sest uurimuse käigus soovisin teada saada, kuidas üleminek ühelt süsteemilt teisele toimus.

Valimisse kuulunud perevanemad olid erinevatest generatsioonidest - keskeast kuni pensioniealisteni, sh ka üks juba pensionil olev perevanem. Et kokku saaks hästi erinevaid maailmavaateid, siis oli plaan kaasata ka nooremaid perevanemaid, kuid neid ei õnnestunud leida. Samuti ka meessoost perevanemat, keda kummaski perekodus ei olnud.

2.3. Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin temaatilist analüüsi. Kalmus, Masso ja Linno (2015) soovivad kasutada temaatilist analüüsi vähe uuritud teemade uurimisel nt erinevate tõlgenduste uurimisel, „kui eelnevat teadmist uuritava valdkonna kohta on vähe ning kui uurimuses osalejate maailma mõistmine on eriti oluline. Temaatilise analüüsi eesmärgiks on leida üles andmetes peituvad tähendused ja arusaamad“ ning uuritakse intervjuueeritava interpretatsioone (Kalmus jt, 2015).

Kodeerisin transkriptsioonid kasutades induktiivse kodeerimise meetodit ja jagasin materjali temaatilistesse kategooriatesse.

2.4. Eetikaküsimused

Enne intervjuud olid perevanemad andnud oma juhtidele nõusoleku osaleda ja loa jagada minuga isiklike e-posti aadresse. Kirja teel tutvustasin veelkord põgusalt uuringut ja leppisime kokku sobiva aja intervjuu läbi viimiseks. Enne intervjuud perevanematega tutvustasin ennast. Kordasin üle oma uurimuse teema ja eesmärgi. Leppisime kokku pöördumise vormis (sina/teie), kuidas perevanemale oleks sobilikum küsimusi esitada. Enne intervjuu algust andsin lubaduse, et tagan vastajale anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse. Aktsepteerisin ja austasin perevanemate erinevaid arvamusi, ka siis kui need ei langenud kokku minu arvamusega. Olin vastajaga hinnanguvaba, ega kallutanud neid vastama mulle endale sobivalt. Töös pole nimetatud perekodude nimesid ega piirkonda, kus need asuvad. Ei levitanud andmeid kolmandatele isikutele ja peale töö valmimist hävitasin kogutud materjali.

2.5. Eneserefleksioon

Töötan asendushoolduse valdkonnas juba kuuendat aastat ja pean perevanema ametit. Kui ma õpinguid alustasin, siis olin juba otsustanud, et jään kindlaks uurimuse läbiviimisele samas

valdkonnas. Olles igapäevaselt asja sees, läksin ikka aeg-ajalt segadusse asendushoolduse süsteemis kasutatavate mõistetega nt kumb on õige nimetus, kas perekodusüsteem või perevanemasüsteem? Lugeses kirjandust, selgus, et kasutatakse mõlemaid nimetusi. Kui ma ise tööd alustasin, siis läksin tööle perekodusse ja tööle asusin kasvatajana, kuid kasvataja peaks töötama ju hoopis asenduskodus. Seadust lugedes ja kuupäevi tagantjärele analüüsid, sain aru, kuid aeganõudev protsess on ühelt süsteemilt teisele üleminek ning seadusejärgne muudatuste elluviimine.

Uurimuse läbiviimiseks tuli leida kaks perekodu. Tegin esimese valiku ja saatsin kirja teele ning sain loa. Teisest valitud perekodust tuli samuti positiivne vastus. Minu kriteerium oli leida perevanemaid, kes on töötanud ka kasvatajate süsteemis ja see mind üldse ei üllatanud, et neid inimesi väga palju perekodudesse jäänud pole. Intervjuud olid algselt plaanis läbi viia kontaktset. Kontaktne intervjuu õnnestus läbi viia ainult ühe intervjuueeritavaga, sest perekodudes algasid ranged piirangud ja kohale minna enam ei tohtinud. Õnneks ei olnud järgmisi kokkuleppeid veel tehtud ja ei pidanud midagi tühistama. Kontaktne intervjuu toimus ka juba väljaspool peremaja (õuel asuvas mängumajas), et tagada ohutus. Usun, et intervjuu kulgu, sujuvust ja pikkust mõjutasid natuke ka tingimused. Siseruumides oleks me mõlemad end mugavamalt tundnud.

Järgmised kümme intervjuud toimusid kõik veebis. Võrreldes intervjuudele kulunud aega, olid veebi teel toimunud intervjuud ajaliselt pikemad, kui kontaktintervjuu. Veebiintervjuu korral sai perevanem valida endale sobivama aja ja paljudele sobiski just hilisem õhtutund. Kontaktintervjuude puhul oleks olnud rohkem organiseerimist ja sobitamist, nii minul kui ka perevanematel, sest ajaliselt oleks keeruline mitme perevanemaga kokku leppida täpset intervjuu algusaega, sest intervjuud ei kesta kõikide puhul ühe kaua. Minul endal ei olnud ajaliselt mõeldav sõita igat intervjuueeritavat eraldi intervjuuerima, mistõttu tulnuks need võimalusel paigutada ühele päevale ja koostada ajagraafik. Takistuste korral veebiintervjuu tühistamine ja uue aja kokku leppimine ei tekitaks ebameeldivusi kummalegi osapoolele nii palju, kui kokkulepitud intervjuu ootamatu ära jäämine kohapeal. Veebi teel tehtavate intervjuude eeliseks oli veel ka see, et nt perevanem teatas, et ta on valmis vastama kasvõi kohe. Kiiresti reageerides ja sobitades sain mitu intervjuud just sedasi tehtud.

3. TULEMUSED JA ARUTELU

Andmete analüüsi peatükk koosneb neljast põhiteemast, mis kirjeldavad üleminekut peresüsteemile, rahulolu peresüsteemiga, perevanema isikut ja Covid-19 haigust ning sellest tingitud eriolukorda. Põhiteemad jagunevad intervjuu küsimustest tekkinud alateemadeks. Analüüs sisaldab tsitaate intervjuudest. Tsitaatidest on eemaldatud parasiitsõnad ja üneemid. Töös kasutatud tsitaatides on perevanema isikute nimed muudetud. Transkribeerimisel kasutan lühendeid:

- (.) paus
- /.../ tsitaadist lühendamisel välja jäetud osa
- [sõna] täpsustus, seletus
- (emotsioon) emotsiooni kirjeldus nt naerab

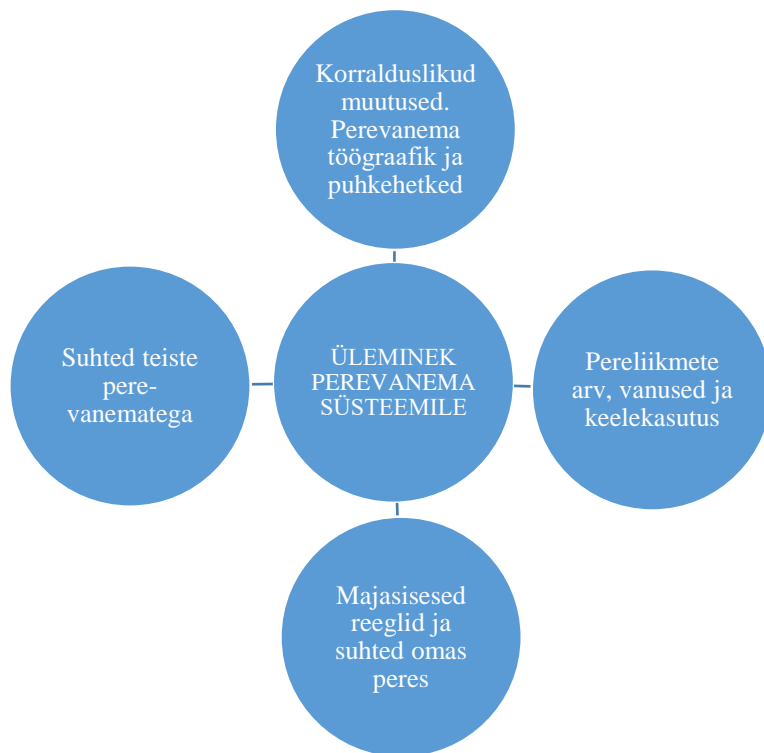
Perevanemate töögraafikud on esitatud numbritega (tööpäeva/puhkepäeva).

3.1. Üleminek perevanema süsteemile

Asenduskodud läksid perevanema süsteemile üle kaks ja neli aastat tagasi. Eelmise töösuhte lõpus töötajad koondati. Töötajatega, kes soovisid töötamist jätkata, nendega sõlmiti uued lepingud – perevanemalepingud, mis oma sisult olid võlaõigusseadusest tulenevad käsunduslepingud.

Ümberkorraldustega seoses vähenes peredes töötajate arv, sest pered alustasid tööd kahe või kolme perevanemaga. Ühes perekodus oli intervjuude läbi viimise hetkeks tehtud töökorralduses juba esimesed muudatused, nt kahe perevanemaga alustanud pere on muutunud kolme perevanemaga pereks. Peres alustati töögraafikuga 7/7 (7 tööl/7 vaba), mis perevanemate arvates ei õigustanud end ja tekitas mitmeid ebameeldivusi, siis otsustati katsetada teistsugust töötüklit. Töögraafik 7/7 muutus 10/20 töögraafikuks.

Üleminekut perevanema süsteemile on kujutatud järgneval joonisel (joonis 2).

Joonis 2. Üleminek perevanema süsteemile

3.1.1. Korralduslikud muutused. Perevanema töögraafik ja puhkehetked

Perevanemate sõnul oli üleminek uuele töökorraldusele käskkirjaga paika pandud ning pikemat aega ette teada. Perevanem selgitas oma arusaama protsessist, et temale jäi mulje, et juhatajale justkui suruti seda muutust peale. Muutus tundus olevat selline riigi poolne tahe ning ta võrdles seda kui „maffia pakkumisega“, millest ei saanud ära öelda. Veel oli ta kuulnud, et seoses sellega suurenevat ka pearaha, kui minnakse üle perevanema lepingule. Ta ise ja ka palju tema tollaegsed kolleegid olid šokeeritud ning mäletab, et ka perekodu lapsed olid tol korral sellest väga häiritud.

Loore: „See on selline minu arusaam sellest [uuele süsteemile üleminekust]. See oli selline riigi poolne, (.) nagu maffia pakub, millest ei saa ära öelda - selline pakkumine tehti. Pearaha on suurem, kui on perekodu. Vaieldamatult on see [perevanematega süsteem] omavalitsusele ja riigile kasulikum. Rahaline kokkuhoid ju /.../ Läbi šoki saime siia perevanemasüsteemi.“

Ümberkorraldustega seoses lahkus töölt palju nooremajaloolseid töötajaid, kes olid lastele emaealised. Nad pidid lahkuma, sest neil endil olid pered ja väiksemad lapsed ning polnud võimalik jääda tööle viieks või enamaks päevaks. Olenemata vanusest lahkusid ka need, kel

kodune majapidamine ei võimaldanud nii pikka aega kodunt eemal olla (nt loomad, ahiküte jm). Muutustega toimetulek läks naistel (tulevastel perevanematel) erinevalt - ühed elasid seda väga raskelt üle ja teised olid selleks valmis. Perevanem tunnistas, et teda traumeeris olukord väga ja vajab sellega seoses isegi psühholoogilist nõustamist.

Loore: „*Oli meil ka emaealisi kasvatajaid [perevanemaid], kes läksid kõik ära, sest see [muutus] on tegelikult šokk. Sa [ema] ei jäta ju omi lapsi, peret, ega ei tule siia [perekodusse] viieks päevaks tööle. Ja lapsed [perekodu lapsed] said väga kannatada.*“

Naima: „*Aga paljudel [kolleegidel] on näiteks ahiküte või kodus mingi lemmikloom, siis ta [kolleeg] lihtsalt ei saa tulla. Aga minule [perevanemale] meeldis see. Ja paljud, kellega siis koos töötasime kasvatajana, ei saanud jääda siia perevanemaks, sest ei ole võimalik kodust ära olla niipalju ööpäevi järjest.*“

Loore: (ohkab) „*Eks siin [süsteemis] on omad plussid ja miinused. Aga tegelikult siin ei olegi head süsteemi. Tuleb võtta halvimast parim.*“

Pikema tööstaažiga perevanemaid pani jätkamise kasuks otsustama asjaolu, et nad on lastega pikki aastaid koos olnud ja nüüd ei saa üks muudatus kõike seda ära nullida. Perevanem valutab südant laste pärast, keda oli niigi elus juba korra hüljatud, said enda ümber jälle uued inimesed. Vaatamata enda läbielamistele, ei sõandanud perevanemad lapsi maha jätta ning läksid perevanemasüsteemiga teise perekodusse tutvuma, sest eluga tuli edasi minna. Nad kogesid väga lahkete vastuvõttu ja said juba tegutsevate perevanematelt kõike küsida ning oma peas asjad selgeks mõelda. Perevanem meenutas ka, et paljud endised töökaaslased, kes uue süsteemiga ei jätkanud, uskusid jätkuvalt, et ehk ei leita ikka neid uusi inimesi kuskilt, aga seda ei juhtunud. Kurbust tekitas kollektiivi lagunemine, kus inimesed olid pikki aastaid koos töötanud. Perevanem tõi kohanemise kohta näiteks ühe võrdluse, mida ta alati armastas öelda – et, kui temal olid sellised tunded, mida siis lapsed peavad tundma, kui kallid inimesed lahkuvad. Õnneks ei tehtud pere koosseise ringi ja need perevanemad, kes jätkasid, said jääda oma perre. Üks perevanematest tunnistas, et temal vedas uue koosseisuga, sest kõik endised kolleegid jäid perre tööle. Kõigega kohanemine ja harjumine võttis perevanema sõnul aega terve aasta.

Vivian: „*Meil 75% kollektiivist läks üldse ära, ei olnud sellega nõus. Minule üks poiss ütles, et X [perevanema nimi], palun ära mine ära. Ole ikka niikaua kui mina [poiss], ole ikka! (.) Selge on see, et nad [lapsed] ei taha neid võõraid. Või mis võõraid, see on vale sõna, muutusi, ütleme nii.*“

Alguses hirmutas tulevasi perevanemaid see, et tulevad uued tööülesanded. Natuke tegi ärevaks, et kas ja kuidas kõik selle dokumentatsiooniga seonduva suudab ära õppida. Uue ja vana töökorralduse võrdluseks toodi, et mõningaid kohustusi on neil hoopis vähendatud, kuid sellega seoses on kadunud ka mõned õigused. Perevanem võrdles, et kasvatajate süsteemil olles, kui töötati üks ööpäev ja oli kaks puhkepäeva, siis jooksutati neid rohkem. Alati ei tulnud töötunnid täis ja kui keegi kuskil haigeks jäi, siis tuli välja minna sinna perre, kus vajadus oli. Üks perevanem pidas sellist edasi-tagasi käimist ka kulukaks ja kui praegu sõidukulused arvestada, siis on ta võitnud. Uue töökorralduse juures häiris perevanemaid kõige rohkem käsunduslepingu alusel töötamine.

Loore: „Ja siinamaani see leping häirib. Minu [perevanema] arvates on see häbiväärne leping, sõlmida seda sellise töökohaga. Seda lubati sellel aastal, pidi tulema uus leping, see töö ja puhkeaja seaduse leping. Aga tundes praegu meie riiki, mis siin toimub, ei tea, kuidagi viibib. Natukene ainult räägitakse sellest [lepingu muutusest]möödamannes. Aga see käsundusleping on minu meelest häbiväärne selle töö kohta.“

Ühes asenduskodus oli kasvatajate süsteemi ajal päevakasvatajad ja öökasvatajad. Maja koristamine oli tollal öökasvataja kohustus. Kokku oli peres kolm päeva- ja kaks öökasvatajat. Päevakasvatajad tegid süüa ja toimetasid lastega, öökasvataja üheks kohustuseks olid õhtused koristustööd. Praegu kuulus see kohustus perevanema töökohustuste hulka.

Tuuli: „ /.../ ja mina [perevanem] olin olnud nii päeva kui ka öökasvataja mõlemad, siis minu [perevanema] jaoks ei tulnud kohustusi juurde.“

Ühes perekodus oli kõikides majades ühesugused menüüd, mida siis korrati teatud aja tagant. Nüüd aga otsustas iga pere perevanem, millist toitu tegi. Teises asenduskodus töötati korraga üks ööpäev ja peres eksisteeris ainult üks perevanem. (Selgituseks: peres üks töötaja tegeles toidu varumise ja paberitööga, keda nimetati perevanemaks, sest sellel töötajal oli vastutust rohkem. Leping ja muud kohustused olid samad nagu kasvatajatelgi). Kasvatajate süsteemi ajal käis ühes perekodus lastega arsti juures nt sotsiaaltöötaja. Praegu aga tegid perekodudes kõik perevanemad neid loetletud kohustusi, mida tegi vanasti nn „perevanem.“ Seega nimetas perevanem oma töökohustuste hulka oluliselt suurenekuks. Korralduslikud reeglid peres jäid perekodudes samaks.

Loore: „Me [kunagised kasvatajad] töötasime viiekesi peres, nüüd kolmekesi. Vaata missugune kokkuhoid jälle!“

Üht perevanemat pigem häiris rohkem see, et seal asenduskodus, kus ta varem töötas, ei käivitunud perevanemasüsteem ning temal tuli kolida oma endise perega ümber teise perekodusse. Kuna ümberkorralduse tulek oli juba pikka aega jutuks olnud, ei lasknud mitmeid aastaid ametis olnud perevanem paanikal endas tekkida, sest oli teada, et paljud perekodud juba töötasid nii ning laste seisukohalt oli see parem.

Tuuli: „See [muudatus] ei tulnud üleöö, see [muudatus] oli teada juba pikemalt ette, et selline asi tuleb. Mina [perevanem] /.../ ei läinud paanikasse, ma [perevanem] teadsin, et teised perekodud töötasid selle süsteemiga ja laste seisukohalt on see [perevanematega süsteem] parem. See on teine asi, kas sa [perevanem]saad jääda või ei saa jääda.“

Töögraafikuid oli perekodudes kasutusel nelja erinevat varianti: 5/10, 7/7, 10/20 ja ajutine graafik, mille koostasid perevanemad ise. Perekodu elus tuli sageli ootamatuid asjaolusid - plaanid muutusid kas seoses koolitustega, uute inimeste tööle asumisega või eriolukorraga. Perevanemad reageerisid nendele reeglivälistele sündmustele paindlikult ja see kajastus ka töögraafiku koostamisel, st töögraafikus lähtuti konkreetsest olukorrast või kellelgi isiklikest vajadustest, nt osalemisest koolitusel. Töögraafikut peredes pidasid perevanemad mõistlikuks sättida nt selle järgi, kui vanad lapsed peres olid või nt asjaolu, kui kaugelt perevanemad tööle käisid. Töögraafik kujunes ka vastavalt sellele, mitme perevanemaga pere on. Näiteks selles peres, kes elas korteris, töötas peres kaks perevanemat ja käidi vahetuses 7/7. Sellise graafiku tõttu tuli ka kõige rohkem töötunde. 5/10 ja 10/20 graafikuga töötavas peres oli tööl kolm perevanemat. Üks perevanem tõi oma pere kohta näite, kus nad uue süsteemiga alustades töötasid kahe perevanemaga, graafikuga 7/7 ja nende peres olid lapsed tollal veel hästi pisikesed. Miinuspooleks oli ka see, et väiksemad lapsed haigestusid sagedamini, perevanemad polnud veel ametisse päris sisse suutnud elada ja ka asendajaid oli keerulisem leida. 7/7 töögraafikuga jäi ka puhkeaeg väga lühikeseks. Kaugemalt tööle käivad perevanemad pidasid mõistlikumaks pikaajalisemat perioodi nt kümne järjestikuse tööpäevaga graafikut. Perevanemate soove ja ettepanekuid võttis perekodu juhtkond kuulda ja muutis graafiku perevanematele sobivamaks, 10/20 päevade peale. Alati ei leidunud sobivat kandidaati just töökoha vahetuslähedusest, seepärast otsiti inimesi ka kaugemalt piirkondadest.

Miina: „/.../ nii et ma olen kümme päeva tööl ja 20 päeva vaba igas kuus. Ja see on ideaalne, sest see 7/7 oli väga väsitav, eriti veel see, et meil olid väga väikesed lapsed. Kogu mu pere teadis, et see seitsme päevase graafikuga, kui see [vahetus] ükskord läbi sai, siis selle päeva võid oma elust maha kustutada, sest sa [perevanem] oled lihtsalt

väga väsinud ja lihtsalt magad selle päeva ära. Sa [perevanem] ei ole suhtlemisvõimeline oma perega ja muude inimestega ja siis edasi jääb see nii-öelda kuus päeva, millest see viimane päev, valimistud ju ka juba minekuks. Et praegu on ideaalne.“

Teine perevanem, kes hetkel töötas 5/10 vahetuses, arvas jällegi, et 7/7 ja lisaks peres tädi, oleks parem variant, põhjendades seda sellega, et siis oleks laste juures vähem erinevaid inimesi.

Ilona: „Ma [perevanem] olen rahul ka selle süsteemiga ja ma [perevanem] tulen toime, aga liiga palju võõraid käib läbi ikka. Ma [perevanem] näen nii, et kaks [perevanemat] on peres ja tädi, keda saab puhkusteks kasutada ja keda saab kasutada siis, kui on päeval lisajõudu vaja. Tean perekodu kus on 7/7 ja tädi, neil on väga hästi see ära jaotatud.“

Pika vahetuse jooksul oli tähtis end hästi välja puhata, kuid see polnud alati võimalik. Pikema uneaja sai perevanem, kelle pere oli rahulikum ja stabiilsem.

Loore: „Ma [perevanem] lähen õhtul magama, panen öösärki selga, lapsed tulevad soovivad head ööd. Aga kõrval majas inimesed [perevanemad] ei maga, viis päeva ei magagi, sest seal [kõrval majas] ei ole see [magamine] võimalik nende lastega. Rasked lapsed lihtsalt. Mul [perevanemal] on rahulikud lapsed. Ma [perevanem] tulen nagu oma koju. Üks kasvataja [perevanem] tahtis lasteaiaõpetajaks minna ja küsiti, kas sa [perevanem] ikka kukerpalli jaksad lasta? Aga siin [perekodus] ei küsi keegi kas sa [perevanem] jaksad kõik see viis ööpäeva üleval olla? See on natuke ebanormaalne.“

Keerulisi aegu olid saanud tunda kõik perevanemad. Väiksemad lapsed ärkasid vara, seega algas ka perevanema tööpäev juba nt kell kuus. Perevanem lisis, et rõõmsatel päevadel, kui kõik oli hästi, ei tekkinud ka väsimust. Laste kasvades muutus ka päevakava, nt hommikused ärkamised lükkusid hilisemaks. Perevanem mäletas, kui tööd alustas, siis olid lapsed väiksemad ja väsimus tundus hulga suurem. Sinna juurde veel uue töökohaga harjumine ja asjade õppimine, tegi kokku topelt väsimuse. Perevanem, kes olude sunnil ja asenduse tõttu sai proovida kümne päeva pikkust vahetust, leidis, et kümme päeva järjest töötada sobiks temale palju paremini. Viie päevaga ei saa režiimi korralikult paika. Olles pikemalt tööl, oleks võimalik teha lühemad päevad ja ei pea päevas korraga nii palju asju ette võtma. Kaks perevanemat ei pidanud end hea unega inimesteks ja ütlesid, et uni oli võõras kohas häiritud ning nad ei puhanud end korralikult välja.

Ida: „*Kui sain kümme päeva järjest olla, sai palju paremini ennast välja puhata. Aga viis päeva sa [perevanem] oled kogu aeg mingis tegevuses, sa [perevanem] ei jõua magama õigel ajal ja pead tegema kogu aeg mingeid asju. Siis ei puhka välja ja magadki kodus. See kümme päeva kui oled, juba saab mingi rütmi sisse.*“

Perevanematele kõige kurnavam aeg oli suvi. Suuremate laste peres ja üldse suviti juhtus väga palju ootamatuid olukordi, lausa ekstreemsusi ning siis ei olnud perevanemad kunagi kindlad, palju ööseks uneaega antakse. Üle poole perevanematest olid samasuguse probleemi ees. Tavapärased tegevused olid ootamine, lapsele helistamine, otsimine, uurimine lapse tutvusringkonna kaudu, politseisse teatamine. Perevanem mainis, et üleval on oldud isegi kaks ööpäeva järjest. Õiguskantsleri kontrollkäikudel lasteasutustesse (juhtum Tallinna Lastekodus) oli õiguskantsleri soovitus samasugune, et lisaks politseisse teavitamisele püüda perekodust lahkunud lapsega ka ise kontakteeruda, mis näitas, et tema pärast muretseti (Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020).

Heidi: „*Minu [perevanema] arust kõige pikem tööpäev üldse, mis on olnud /.../ 27 tundi lastega tegeleda. See on olnud ühel suvel. Et hommikul sa [perevanem] alustadki kell kuus ja lõpetad järgmisel hommikul kell kümme EMO-s.*“

Gertrud: „*Muidu tavaliselt ikka puhkad, aga kui on suvine aeg, no siis on pöörane teinekord. Ja siis sa [perevanem] võid kaks ööpäeva ka üleval olla. Sellepärast, et kui on suvine aeg, /.../ ei tulda koju, sa [perevanem] ajad neid [lapsi] taga, ajad koos politseiga neid [lapsi] taga. Siis käid nende [laste] /.../ salaugastes, /.../ kus nad [lapsed] saavad suitsu, narkotsi, viina. Need punkrid on ka juba teada. Niisiis /.../ käid neid [lapsi] otsimas koos politseiga, kui nad [lapsed] ei võta ühendust, siis hakkad helistama tuttavaid, nende tuttavaid sõpru läbi. Ega tavaliselt neid [lapsi] välja ei anta. Siis otsid infot, ajad teisi ülesse. Siis saad veel ka mõne käest sõimata, et ma [kolmas isik] ei ole teda näinud.*“

Võrreldes 2015. aastaga vähenes koolinoorte hulgas sigarettide suitsetamine, elu jooksul purjus olnud koolinoorte osakaal on samuti 4% langenud, kuid narkootiliste ainete tarvitamine pole muutunud, see on jäänud 38%-le, 2015. ja 2019. aastal (Vorobjov ja Tamson, 2020).

3.1.2. Pereliikmete arv, vanused ja keelekasutus

Üleminekuga peresüsteemile oli laste arv mõlema perekodu peredes vähenenud ja seadusega vastavuses. Laste arv peremajade peredes oli kuni kuus. Arv vähenes nt, kui kellelgi lastest

avanes võimalus minna perre elama või oli laps iseseisvasse ellu astunud. Korteris elava pere suurus (kolm last) sõltus korteri mahutavusest ehk tubade arvust, palju oli võimalik ühte kohta lapsi elama paigutada. Peredes oli kõige väiksem vanusevahemik kaks aastat ja kõige suurem vahemik 12 aastat. Vanuse vahemik olenes bioloogilise pere laste vanusevahet, kes elasid koos perekodus ühes peres.

Naima: *„Antud momendil on meil viis last peres, aga on olnud kaheksa.“*

Nagu heal lapsel mitu nime, nii ka perevanemal. Pered olid kombineeritud erinevast soost ja vanusest lastest. Lapsed kutsusid perevanemaid väga erinevalt, kellele kuidas meeldis ja sobis. Seega tuligi perevanemal mõnikord reageerida mitmele erinevale nimele. Kõige levinum oli nimepidi kutsumine ja see tundus ka perevanematele kõige meeldivam. Peres, kus väikesed lapsed ja kui nad olid perekodus kasvanud rohkem aega, kui päris kodus, siis paratamatult tuli lapsele keelele ja meelega ikka „emme.“

Endla: *„Lapsed kutsuvad igat moodi meid, mõnikord ütlevad nimepidi, aga enamalt jaolt on ikka emme. Meie lapsed on väikesed ja nad [lapsed]ikka ütlevad emme.“*

Perevanemad, kes emmeks kutsumist rohkem kuulsid olid sellega hästi harjunud. Ühe perevanema sõnul, kuulis ta seda ühe väiksema lapse käest küll ainult vahepeal, kuid temas tekitas see sellise kummalise tunde. Lisaks „emmele“ ütlesid lapsed veel ka „tädi.“ Huumorimeel tuli perevanema töös alati kasuks ja kui see on olemas nii lapses kui ka perevanemas, siis olid rõõmsad mõlemad.

Gertrud: (naerab pikalt) *„Ma teen nendega [lastega] ka ise nalja ja vahepeal siis huumoriga võtan mõnda asja. Ja kui ta [laps] ongi pahandust teinud, siis vahepeal olen „hull mutt“, ütlevad. Kuule „hull mutt“, millal me pidime sinna minema? Aga muidu X [nimi] tavaliselt või siis üks poiss ütleb, jou kuule.“*

Lapsed käisid perevanematega aeg-ajalt nende pool kodus ning tundsid ka perevanemate koduseid pereliikmeid. Nad kuulsid perevanemate pereliikmete erinevaid pöördumisi - olid terased ja salvestasid teistelt kuuldu kiiresti ning hakkasid ka ise samamoodi kutsuma. Perevanem ei pannud seda pahaks ja ütles, et kui teised kutsuvad nii, siis miks nemad ei võiks seda teha.

Lagle: *„Mind kutsuvad valdavalt proua. Ilmselt on nad [lapsed] minu pool kuulnud seda.“*

Kasvatajad läksid, aga nimi jäi. Üks perevanem rääkis, kui lapsed omavahel rääkisid või mingeid asju arutasid, siis kasutasid sõna „kasv“ (lühend sõnast kasvataja), nt „kasv“ ütles, „kasv“ lubas jpm. Salla (2016) magistriuurimusest selgus samuti, et keelekasutus ei käi igas asjas ajaga kaasas. Perekodus, kus ta uurimust läbi viis, olid uuendused kestnud juba mitu aastat, kui lapsed polnud harjunud ikka veel peresid peredeks nimetama, vaid ütlesid „rühm.“ Harjumuspärane oli neil ka juhtkonnas töötavate inimeste nimetamine asukoha järgi, kus nad tööd tegid ehk siis „peamaja.“

Heidi: „/.../ aga vahel ütleb mõni laps teisele, et näe „kasv“ [kasvataja] on siin. „Kasv“ on lühendatult kasvataja. Aga ikka nimepidi tavaliselt kutsutakse.“

Sõna „kasvataja“ ei kasuta nad perevanematest rääkides mitte ainult omavahelistes juttudes. Tulles midagi küsima või ütleva, siis kuulis sõna „kasvataja“ päris tihti. Ametinimetuse järgi pöördumist ei maininud mitte ükski perevanem, sest see nimetus tundus lastele selline pikk ja liiga ametlik ning polnud neile suupäraseks saanud. Ühe perevanema arvates tekitas sõna „kasvataja“ sellise lasteaia tunde ja ta aeg-ajalt suunas ikka lapsi kasutama sõna „perevanem.“

Tuuli: „Meie lastel tuleb ikka sisse ka seda vanast süsteemist, et kasvataja. Eile ühe poisiga rääkisin, kus ta ütles, et kasvataja. Siis ma [perevanem] ütlesin talle, et sellist /.../ kasvatajat ei ole ja see tekitab /.../ sellise lasteaia tunde. Tema [poiss] siis, et /.../ ja-jah, meil on perevanem. Aga nii isiklikult kui pöördub, siis ikka nimepidi.“

Intervjuuerimise käigus panin tähele, et ka perevanemad ise pole veel unustanud nimetust „kasvataja“ ja samasugust nimetamist tuli ette ka nende perevanemate poolt, kes ei olnud eelmises süsteemis töötanud.

3.1.3. Majasisesed reeglid ja suhted omas peres

Igas peres kehtisid reeglid, mis olid perevanemate poolt paika pandud ning lastele ja ka perevanematele endile täitmiseks. Lastele olid reeglid väga olulised. Kuigi nad püüdsid neid pidevalt eirata, tuli perevanemal siiski nende täitmist kontrollida. Reeglid ei tohtinud olla liiga leebed ja samas mitte ka väga ranged ja jäigad, viimaste variantide puhul võis nende täitmine mitte õnnestuda.

Loore: „Minul [perevanemal] on kõik hästi, ma [perevanem] olen X [arv] aastat neid lapsi kasvatanud, nad on minu [perevanema] lapsed. Sisuliselt ongi minu [perevanema] lapsed.“

Perevanem kurtis, et kui reegleid ei täideta, siis taas vahetusse tulles, tuli hakata neid uuesti paika panema. See võttis palju aega, mõnikord isegi paar päeva, kui asjad uuesti toimima hakkasid. Olulisemad reeglid, mille kehtestamine või mittekehtestamine ebameeldivusi tekitasid olid: erinevatesse kohtadesse lubamine, sõprade sagedane külla lubamine, magamamineku kellaajad koolipäevadel ja koolivaheaegadel, tuppä tuleku kellaeg ja kas koristuspäev oli laupäev või see päev, kui perevanem vahetuse lõpetas. Erinevalt kehtestatud reeglid ajasid ka lapsi segadusse.

Ilona: „Ühtemoodi peab tegema. Kui on kokkulepe tehtud, et kell üheksa lähme magama, aga mitte kell kaks öösel. Isegi mitte 11 või 12 öösel. Meil [pereliikmetel] on ikkagi kell üheksa koolipäevadel. Uneaeg hakkab, midagi pole teha, see on kodus ka nii.“

Perevanemad olid teadlikud ja arvestanud asjaoluga, et lapsed manipuleerivad. Kõige sagedamini eirati reegleid, kui peres olid asendajad või kui perre tuli uus töötaja. Perevanema sõnul oli reeglite kehtestamine ja nende täitmise nõudmine lihtsam, kui koos töötama olid sattunud inimesed, kes omavahel hästi klappisid ning samamoodi mõtlesid. Arvati ka, et lihtsam oli leida kahte hästi klappivat inimest, kui kolme. Perevanem rõhutas, et väga oluline oli püüda erimeelsusi lahendada esmalt ikka omavahel, mitte minna perest väljapoole kaebama, kui keegi nt mingit reeglit teistmoodi täitis.

Ida: „Eks nad [lapsed] on vahest mulle ka öelnud, et me ei taha, et sa [perevanem] siin töötad, et sa [perevanem] oled paha ja halb, hakkad siin mingeid reegleid tegema. Ma ütlesin, et reeglid on ainult selleks, et teil oleks hea, mitte minu pärast.“

Heidi: „Tööle tulles on väga raske neid reegleid jälle paika panna, aga /.../ sellest saab ka aru, et lapsed ju manipuleerivad. Nad [lapsed] kasutavad just uusi inimesi eriti ära.“

Väikseid omavahelisi hõõrumisi tuli ikka ette. Perevanemad kasutasid sellistel puhkudel teineteise ära kuulamist, teineteisega rääkimist, et paremini mõista teise inimese vaateid ja tõekspidamisi. Suhteid korrastada aitasid ka supervisioonid.

Loore: „Minul [perevanemal] ei ole vedanud /.../ Kui saaks mingil moel need ühesugused inimesed. Ühes perekodus tean, kus töötavad 7/7. Lihtsam on leida kaks inimest, kes omavahel sobivad ja suudavad koostööd teha, kui kolme.“

Lagle: „Saan väga hästi teiste vanematega [perevanematega] läbi. /.../ suhtlen pidevalt, helistame ja kui mul [perevanemal] abi on vaja või mingeid asju, siis ma

[perevanem] küsin pigem sealt [teisest perest], kui ma küsin siit [omast perest]. Niimoodi on lihtsam.“

3.1.4. Suhted teiste perede perevanematega

Perekodude kõik peremajad päris teineteise kõrval ei asu ja vahemaa tõttu kõikide perevanemate teed vahetuse ajal ei ristunud. Mõned perevanemad tunnistasid, et väike vahemaa oli isegi hea ning hoidis kindlasti ära ka mõningad lahkarvamused. Vahemaa tõttu teadsid osad perevanemad üksteise igapäevastest tegemistest küll vähe, aga suurematel üritustel nt SEB Heategevusfondi üritustel, supervisioonidel ja asutuse sisestel üritustel saadi alati kokku. Kõrvuti asuvate perede vahel käis tihe suhtlus, sest üksteisele abi osutamine tegi töö tunduvalt lihtsamaks. Toetust pakuti nt kui teisel perevanemal oli tarvis kiiresti poes ära käia või mõni tähtis asi korda ajada – ikka hoiti naabrite lastel silm peal.

Miina: „Meil [perevanematel] on sõbralikud ja toredad suhted, jaa. Ja siis kõrval peres on ka väga toredad perevanemad. Aga nendega [perevanemad], kes toimetavad /.../ kaugemal, neist [perevanematest] me teame väga vähe. Kohtume ainult nendel supervisioonidel.“

Perevanemad puutusid samal ajal vahetuses olevate perevanematega tihedamalt kokku, kui oma pere perevanematega, kellega kohtusid vaid vahetust üle andes ja vastu võttes. Mõlema perekodu perevanemad mainisid, et vanemad olivad suhtlesid rohkem omavahel ja uued tulijad aktiivsemalt teiste uute kolleegidega. Koos võeti teinekord vahetuses olijatega aeg maha ja joodi nt koos kohvi. Perevanemad pidasid üksteisest lugu ja hindasid omavahelisi suhteid headeks ning väga headeks. Omavahel suheldes olid perevanematel tekkinud kollektiivis nn omad inimesed ja tihti kasutati just seda võimalust info saamiseks, et uuriti asju kolleegilt kellega on omavaheline sobivus parem.

Ida: „Miskipärast ei ole ka mina [perevanem] see, kes meeldiks väga nendele vanematele olijatele. /.../ ei tea miks, aga nii on.“

Pisikesed erimeelsused, lahkarvamused, mööda rääkimised ja valesti mõistmised olid sellise töö üks osa, toetudes väitele, et niipalju kui oli inimesi oli ka arvamusi. Kõik mured olid siiaamaani ära lahendatud. Perevanemad meenutasid mõned näited, mis olid pisut kõneainet tekitanud või mis neile endile pole meeldinud. Kui televiisorist näidati maailmakuulsat filmi, mis lõppes peale südaööd ja majas tuled põlesid, tekitas see teises majas küsimuse, et miks teil lapsed nii hilja üleval olid? Selline küsimus polnud perevanema arvates õigustatud ning tekitas

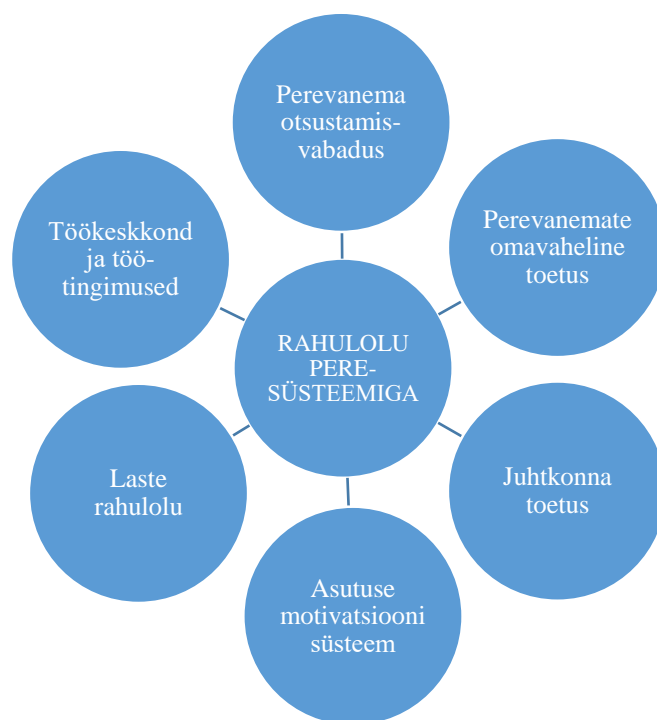
pisut pahameelt, kui selline hea film on nt aastas korra ja miks ei või nii suured kui väiksemad seda vaadata, kui see neid huvitas, küsis perevanem vastu? Teine perevanem jutustas oma tähelepaneku, et juhtus ikka väikseid intsidente, kus lapsed olid midagi korda saatnud ja keegi ei tahtnud tunnistada, kelle tõttu midagi juhtus. Seetõttu perevanemad omavahel mõnikord vaidlesid teemal „sinu-minu lapsed“, sinu oma tegi, minu oma ei teinud. Olgu see perekodude territoorium nii suur, kui tahes, lapsed ikka sattusid vahel sinna, kuhu vaja polnud. Kolmas perevanem rääkis loo, et temale ei meeldinud, kui naabrite lapsed tulid hommikupoole nende terrassile ja hakkasid valju häälega rääkima, mille peale ärkasid need lapsed üles, kes puhkepäeval sooviksid kauem magada. Ta palus teise pere perevanemal lastele selgitada ja järgmine hommik enam nii ei juhtunud.

Tuuli: „Teiste perevanematega on sellised „sinu-minu lapsed“, sinu oma tegi, minu oma ei teinud. Sellised on kõige sagedasemad. Kui kuskil on midagi korda saadetud, siis on need sinu [intervjueeritava perevanema] lapsed ja hästi, siis minu [teise perevanema] lapsed. Kelle lapsed siis tegid või kelle lapsed rohkem või vähem tegid?“

3.2. Rahulolu peresüsteemiga

Laste käekäik on oluline nii ühiskonna kui ka iga inimese seisukohast (Reinomägi, Ehasoo, Märk ja Sarv, 2021: 18). Uus lapse parima heaolu nimel loodud peresüsteem tõi muutusi nii lapse, kui perevanema igapäevaellu. Laste jaoks oli kõige suurem muutus see, et perevanema vahetus pikenes viiele või enamale päevale ja sellega seoses said nad ühe perevanemaga pikemalt koos olla, mille järel pidi arvestama sellega, et perevanem oli rohkem päevi perekodust eemal. Perevanemad tegid mitmeid ümberkorraldusi ka enda isiklikus elus.

Rahulolu peresüsteemiga on kujutatud järgneval joonisel (joonis 3).

Joonis 3. Rahulolu peresüsteemiga

3.2.1. Perevanema otsustamisvabadus

Igas peres oli kehtestatud oma „kodukord“ ehk paika pandud reeglid, mille järgi toimetati. Perevanemal oli peres otsustusõigus olemas, kuid oli siiski erinevaid asju, mida tuli kooskõlastada juhtkonnaga või mida otsustas juhtkond (nt lapse rehabilitatsiooniteenused, ümarlauad, koosolekud, eestkoste poolt ja seaduse järgi tulenevad asjad). Lasteaia ja kooli ürituste toimumisega arvestati samuti, kuid neid asju reguleeris perevanem ise. Et lapsed saaksid võimalikult palju toimuvatest üritustest osa võtta, siis ei korraldanud perekodud üritusi kooli ja lasteaia üritustega samaaegselt. Perevanemad arvestasid alati lapsevanemate külastuse soovidega, ega planeerinud teisi tegevusi samaks ajaks. Ühe perekodu perevanemad pidid neile antud otsustusvabadust piisavaks, sest peres oli oma rahakott, ise valiti, otsustati, osteti. Oma peres räägiti ostusoovid omavahel läbi, kuid suurema rahalise väljamineku puhul kaasati ka juhtkond. Oma pere toiduvalik tehti ise. Perevanem tõi näite, et on kuulnud koolitustel olles teiste perekodude perevanematelt, et kõik niipalju ise otsustada ei saa. Oma vabaaja veetmise vahetuse ajal korraldasid perevanemad ise oma äranägemise järgi.

Ilona: „*Ma [perevanem]ikka alati teavitan, kui me [perekodu pere] kuhugi lähme, sest ei tea, kas on kellegi [lapse] vanem helistanud, või soovib äkki, kokkusaamist või midagi.*“

Miina: „*Meil[perevanematel] on oma rahakott, ise vaatame, valime, otsustame, mida majas vaja on. Ka oma toiduvaliku teeme ise. Meil [perevanematel]on palju otsustusvabadust ehk siis usaldust.*“

Teise perekodu perevanemate hulgas oli neid, kes pidasid otsustusvabadust täiesti olemasolevaks (piisavaks), kuid mõned perevanemad siiski leidsid, et seda võiks rohkem olla. Perevanemat tegi vahel rahulolematuks arusaam otsustamisest, mis on õige ja mis vale. Kui neile rõhutati pidevalt, et te peate asjade üle ise otsustama ning kui seda sai tehtud, siis ei peetud otsust alati õigeks. Otsuste tagasi lükkamise tõttu, oli perevanem pigem seda meelt, et siis ei peaks otsustusõigust üldse andma, kui ei aktsepteerita. Menüü olemasolu kohta peredes kostus meeldimist, kui ka mitte-meeldimist. Ühe perevanema arvates oli see vajalik, et ei söödaks üksluiselt hommikuhelbeid ja teine perevanem soovis perekodu pereelu teha kodulähedasemaks, sest ka kodus ei tehta ju toitu menüü järgi.

Ida: „*Kui lähed küsima, kas ma [perevanem] võin seda või teist teha, siis öeldakse ei. Siis jääbki see tunne, et /.../ ärge andke seda varianti ja öelgegi, et meil [perekodus] käivad asjad niimoodi ja nii ongi.*“

3.2.2. Perevanemate omavaheline toetus

Peresisene töökorraldus sujus efektiivsemalt, kui perevanemad üksteist toetasid. Mõlema perekodu vanemad olivad maininud, et nõustasid ja julgustasid meelsasti uusi tulijaid. Kuna sama pere perevanemad puutusid kokku peamiselt vahetust üle andes, siis palju kiireloomulist informatsiooni vahetati telefoni teel ja Messengeris suheldes.

Heidi: „*Alati ikka võtame telefoni vastu. Kasvõi nõuga või jõuga oled sa [kolleeg] lähemal ja annad seda [nõu], seda ei ole, et see [probleem] ei ole minu asi, et ma ei ole tööl, sellist asja /.../ ei ole.*“

Vahetuse lõpus jäi mõnikord infovahetuseks aega napiks, sest mõned perevanemad sõltusid transpordist ja pidid koheselt lahkuma. Suurematest väljasõitudest püüdsid perevanemad kõik osa võtta ja jaotada lastele järele vaatamise koormuse võrdselt. Üks perevanem tõi näite, et kui tööl olev perevanem pidi nt ühe lapsega arsti juurde minema ja teisi lapsi polnud kellegi hoolde

jätta, tuli teine perevanem vabast ajast kodunt välja ja käis ise ära. Alati hoiti lühiajaliselt silma peal ka kõrvalpere lastel, kui perevanemal oli tarvis korraks ära käia. Kui peres oli lastega seoses mõni probleem tarvis lahendada ja sinna oli kaasatud ka ametnikke väljastpoolt, siis arutati alati kõik asjad koos läbi, et kõik teemast ühtemoodi aru saaks ning üheseid vastuseid annaks. Vastastikku toetati ka ootamatult ette tulevate olukordade puhul. Üks perevanem nt oli nõus neli päeva kauem vahetuses olema, et anda kolleegile vaktsiinijärgseks taastumiseks vabu päevi. Vastastikune lugupidamine üksteise suhtes oli nt kõikide majapidamistöõde teostamine enne vahetuse lõppu ning kodu puhtana üle andmine järgmisele vahetusele.

Miina: „*Eelmise vahetuse lõpus sai üks pereema selle vaktsiini ja ma [perevanem] jäin nii-öelda „üleajateenijaks“. Ei olnud mitte kümme päeva vaid ma [perevanem] olin 14 päeva tööl. Sest tema [kolleeg] sai oma süsti ja oli vaja taastuda.*“

Ilona: „*Niisamuti me [perevanemad] ei jätta musta pesu teisele ette, anname kodu puhtalt üle.*“

3.2.3. Juhtkonna toetus

Peaaegu kõik perevanemad hindasid oma asutuse juhtkonna tööd väga kõrgelt ja pidasid neilt saadavat toetust piisavaks. Nad võisid pöörduda kiireloomuliste murede ja probleemidega alati; selleks võis olla õhtune aeg, öine aeg või puhkepäev.

Heidi: „*Juhtkonnaga /.../ ütleksin, et väga hästi. 24/7 võime alati sotsiaaltöötajale helistada. Ja rasketel juhtudel, /.../ näiteks sellised laste põgenemised. (.) Kui mingi olukord tekib, näiteks avariid on meil [pere lastel] olnud ja siis on alati see [toetus] olemas. Ütlen ausalt, alati on tugi olemas.*“

Ilona: „*/.../ ja tema [juhataja] sõna on olnud ka, et ärge palun häbenege. Ärge jääge üksi oma murega. Ma [perevanem] olen rahul oma tööga ja organisatsiooni ja juhtkonnaga.*“

Juhtkonnas töötavatel inimestel oli kohustusi palju ning nad olid enamasti tööga väga hõivatud. Teinekord jäi mõni mure tähelepanu alt välja, kuid perevanemale oli see väga kordaminev ja suure tähtsusega. Paar perevanemat tundis, et toetus on küll olemas, kuid seda võiks natuke rohkem olla.

Ida: „*Seda [toetust] võiks rohkem olla. Ongi see [olukord], et kui sa kurdad oma muret, siis tihti on nii, et need mured jäävad kuhugi õhku ja nad [mured] jäävadki sinna ja kui*

sa [perevanem] mingil ajal räägid uuesti samast asjast, siis öeldaks, et miks sa [perevanem]ei ole varem rääkinud. (.) Ma saan aru, et neil[juhtkonnal] on ka väga palju tööd. Aga mõned asjad ikkagi on sellised, et sul [perevanemal] on vaja toetust. (mõtte katkeb) /.../ Perekodus peaks olema selline meeskonnatöö /.../, et sa [perevanem] saad kõike rääkida. Aga seal [juhtkonnas] on tihti see, et sa [perevanem] ei julge rääkida, sest ei tea mis selle peale öeldakse ja siis hoiad selle pigem kõik endasse.“

Perevanemad said oma rahulolu parandada nii, kui nad probleemidest rääkisid. Ettepanekud töö paremaks korraldamiseks olid alati oodatud. Missugune oli aga sobivam töötükk, et oleks arvestatud laste heaolu ja perevanemate rahulolu, selguski erinevalt katsetades. Kui midagi ei sobinud, prooviti teisi lahendusi, sest kõige tähtsam oli mõlemad osapooled olid rahul.

Miina: „Ma [perevanem] arvan, et hetkel see meie juhtkond, /.../ on töötajaid säästev. See on töötajatesse hoolivalt suhtumise näide. See kolme perevanemaga ja kümne päevase graafikuga olemine.“

Pikema tööstaažiga perevanemad arvasid, et nendel oli kogemust piisavalt, et püüda ise hakkama saada ning säästa juhtkonda, kellel oli isegi suur koormus. Nad kinnitasid, et saidki alati hakkama.

Loore: „ /.../ juhataja on alati öelnud, et tule räägi, kui midagi vaevab. Aga kui ma [perevanem] näen tema [juhataja] töökoormust ja kui kurnatud ta [juhataja] on, siis võib-olla on see minu viga, aga mul ei ole südant, ma [perevanem] üritan ise hakkama saada. Ja mis siis siin on, saadki tavaliselt.“

Kõige suurem rõõm oli kahepoolne rõõm. Kui perevanematel oli hästi, siis oli ka juhtkonnal hästi ja vastupidi. Perevanemad ise olid juhtkonna vastu sama toetavad ja jagasid ka enda poolt head sõna.

Tuuli: „ /.../ ma [perevanem] olen juhatajale ka alati öelnud, et nii hea, et sa [juhataja] olemas oled. /.../ päriselt /.../ Ta [juhataja] toetab , mõistab /.../ ja iga probleemiga saab tema [juhataja] poole pöörduda ja /.../ nad [teised inimesed juhtkonnast] tõesti kõik seal aitavad ja tulevad vastu.“

3.2.4. Asutuse motivatsioonisüsteem

Mõned inimesed vajasisid tunnustust; olid rõõmsad, kui neid märgati, teised aga ei hoolinud sellest eriti. Perevanemad mainisid motiveerimisena tähtpäevadel õnnitlemist, Sport ID

olemasolu (kvartaalne rahasumma asutuse poolt, mille kasutamine võimaldas tasuta kokkulepitud summa ulatuses sportida nt treenida jõusaalis, käia ujulas ujumas, käia massaažis). Ühes perekodus asutuse sisesel tunnustamisel valiti nt parim kolleeg. Selleks puhuks moodustati selline veebipõhine list, kuhu iga perevanem sai kolleegi nime märkida ja teda tunnustada. Aasta lõpus, jõuluperioodil, tehti kokkuvõtted ja valituid õnnitleti. Teises perekodus esitati perevanemaid vabariiklikule tunnussündmus „Kuldne Kartul“ auhinnale kandideerima.

Miina: „/.../ meil tehakse jõulude ajal. Eelnevalt on küsimustik, kus siis valitakse välja mingisugune parim kolleeg ja rõõmsam kolleeg ja naljakam. (.) Ühesõnaga on mingi suur list ja erinevaid asju, kus sa [perevanem] võid siis kõiki tunnustada. Ja see on internetipõhine. Sinna [internetipõhisesse listi] saadad oma tunnustused ja siis aasta lõpus /.../ neid [väljavalituid] õnnitletakse.“

Kolm perevanemat mainisid, et nad on isiklikult ka tunnustust saanud, nendest ühele tuli tunnustus rõõmustava üllatusena, teised enda sõnul ei pidanud end tunnustusest väga hoolivateks inimesteks. Üks perevanem pidas perevanema tööd meeskonnatöök ning tõstatas küsimuse, et kuidas saab sellises töös olla keegi parim?

Loore: „Mina [perevanem]ei saa aru, kui on meeskonnatöö, kuidas saab seal meeskonnas leida, et keegi on seal meeskonnas parim? Tee mulle [perevanemale] selgeks see, valida parimat kasvataja, valida parim (.)/.../ see ei ole ju meeskond enam. Igaüks annab endast parima ja siis valitakse selliseid (mõte katkeb).“

3.2.5. Laste rahulolu

Lastel tuli samuti harjuda muutustega elukorralduses nagu perevanematelgi. Tänapäevaks olid mõlema perekodu lapsed perevanemate pikemate vahetustega ära harjunud ja sellest, et varem asjad teisiti olid, ei räägitud enam üldse. Perekodus, kus perevanem alustas tööd samal ajal, kui tema peres süsteem käivitus, oli alguses vahetuse üleandmise päeval, pisikestega lastega tükk tegemist. Olles perevanemasse kiindunud, oli neil perevanema lahkumise päeval raske temast lahti lasta ja neil päevil läks asi käest ära. Lapsed kasvasid suuremaks ja nüüdseks kõik toimib, oli vaid vaja aega. Kolm perevanemat olid seda meelt, et kui perevanemal on puhkepäevad, siis annab ikka lapsel oodata seda oma hingelähedast.

Miina: „ See poiss /.../, tal [poisil] on suisa kalender. Ta [poiss]peab kalendrit, ta [poiss] teab millal ma [perevanem] tulen ja millal lähen.“

Lapsi informeeriti samuti ette, et selline muudatus tuleb. Üks perevanem mäletas, et alguses tema pere suuremad lapsed tõstasid küsimusi, et mis mõttes viis päeva, see ju nii kaua? Aga aja möödudes lapsed harjusid ja nüüd lastele isegi meeldib, et perevanem on tööl kauem. Perevanemad ise ütlesid ka, et pikema ajaga jõuab ikka midagi rohkemat ära teha ja lapsed ka avasid end rohkem.

Gertrud: „Näiteks kui nendega [lastega] midagi tahad arutada, ei saagi ju ühe päevaga. Kui tahad midagi teada saada või midagi, mingil teemal arutada (.) Ühel päeval saad natukene, teisel päeval, kolmandal ja selle nädala ajaga ma [perevanem] saan midagi teada.“

Rääkides perevanematega rahulolust, viisid kaks perevanemat jutu hoopis rahulolematusele. Rahulolematust lastele valmistas hoopis see, et perevanemad vahetusid väga tihti. Tulid asemele uued inimesed ja see oli lastele, eriti veel erivajadustega lastele, väga raske. Üks perevanematest kirjeldas olukorda, et kõiki inimesi nad omaks pole võtnud ja see võis olla ka üheks vahetumise põhjuseks. Uusi tulijaid pandi koheselt proovile ja mõnikord isegi suhtuti nendesse halvasti, eriti kui inimene neile ei meeldinud. Tehti meelega asju, mis ajasid olukorra veelgi hullemaks. Kahe perevanema tähelepanek oli, et lapsed kogu aeg küsisid, et kes järgmisena tuleb, vaatamata sellele, et perevanemad käisid vahetustes kogu aeg kindlas järjekorras. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel on kirjas, et laste ja töötajaskonna (perevanemate) vahel järjepidevate kasvatuslike ja emotsionaalsete suhete hoidmisel tuleb olulist tähelepanu pöörata töötajaskonna stabiilsusele ning vältida nende mujale üle viimist ja ümberpaigutamist (Euroopa..., 2005).

Naima: „On lapsi kes, kes ütlevad, et sa [perevanem] oled nii kaua ja teine [laps], (ohkab) et juba lõpetad. Kunas sa [perevanem] jälle tuled?“

Peaaegu kõik perevanemad arvasid, et pikem lastega koosolemine oli lastele parem. Pikema perioodi jooksul oli võimalik midagi planeerida ja see ka lõpuni viia. Kaks perevanemat leidsid, et võib-olla veel kõige parem oleks nagu SOS-emal - kolme nädalane vahetus. Üks nendest perevanematest oli kunagi isegi SOS pereema korraldatud koolitusel osalenud. Nad hindasid küll kõrgelt SOS-pereema elu- ja tööstiili, aga ise ennast selles ametis ette ei kujutanud.

Vivian: „Nendele [lastele] meeldib, kui sa [perevanem] oled seal rullid peas, dušši alt tulnud (.) ja hommikumantliga (naerab). Ja sa [perevanem] oledki nagu ema seal. /.../ on vajalik laste suhtes kindlasti. Aga lastele sobiks vast kõige paremini see SOS-

süsteem. Nad [SOS-emad] on vist 21 päeva. ja kümme vaba. Et ongi see üks inimene, see tädi, kes tuleb asendab (imestab). /.../ Ma võtan mütsi maha nende inimeste ees.“

3.2.6. Töökeskkond ja töötingimused

Töökeskkond oli mõlemas perekodus kiitust väärt. Perekodud asusid ilusates vaiksetes ja looduslikult kaunites kohtades. Majad olid suured ja kaasaegsed, mis ühe perevanema sõnul juba tasapisi lagunesid. Toad olid lastele hästi kohandatud ja kaasaegselt möbleeritud. Majades oli mitu vannituba ning sai poiste ja tüdrukute ruume eraldi pidada. Pesuruumides olid olemas pesumasinad ja kuivatid. Köök oli avar ja kõik tarbed toidu valmistamiseks ning koristamiseks olid olemas. Füüsilisel keskkonnal on lapse heaolule ja tervisele suur mõju (Õiguskantsleri Kantselei, 2021). Üks perevanem ütles, et nende perekodus oli kasutusel selline interneti keskkond, kuhu sai üles märkida remondimehele suunataavaid sõnumeid tehtavate tööde osas, nt vesi kuskilt jooksis või liist oli lahti jpm, siis tuldi ja tehti korda. Perevanem avaldas remondimehele kiitust, et tema puhul ei jää nende perekodus asjad venima, kõik tööd on korralikult tehtud. Mõlemates perekodudes olid perevanemate kasutuses ka ametisõidukid. Lisaks peremajadele, elati ka korteris. Peremajades oli perevanematel omaette tuba, kuid korteris tuli seda lastega jagada. Ühe perevanema jaoks jääb kortersüsteemis natuke kitsaks ning puudu oli privaatsusest. Asendushooldusteenuse osutamise alal nt ruume ja ruumide sisustust, sisekliimat ning hügieeninõudeid kontrollib terviseamet (Terviseameti kodulehekül, i.a).

Vivian: „Ei meil [perevanematel] ei ole millegi üle kurta. Need on need kaasaegsed majad, mis nüüd vaikselt hakkavad lagunema. /.../ Ühesõnaga kõik on olemas. Kõik mis vaja on toidu tegemiseks või koristamiseks /.../, selles suhtes ei ole küll ühtegi etteheidet. Ja kui midagi puudu on, siis ütled.“

Ühe perevanema hinnangul oli perevanematega süsteemi miinuseks see, et süsteemi on jäänud vanemad inimesed ja ka uute tulijate hulgas olid ülekaalus vanemad inimesed. Liiga noored ei taha end nii pikkadeks vahetusteks ohverdada ja need, kel juba endil lapsed, siis nende kõrvalt ei ole võimalik.

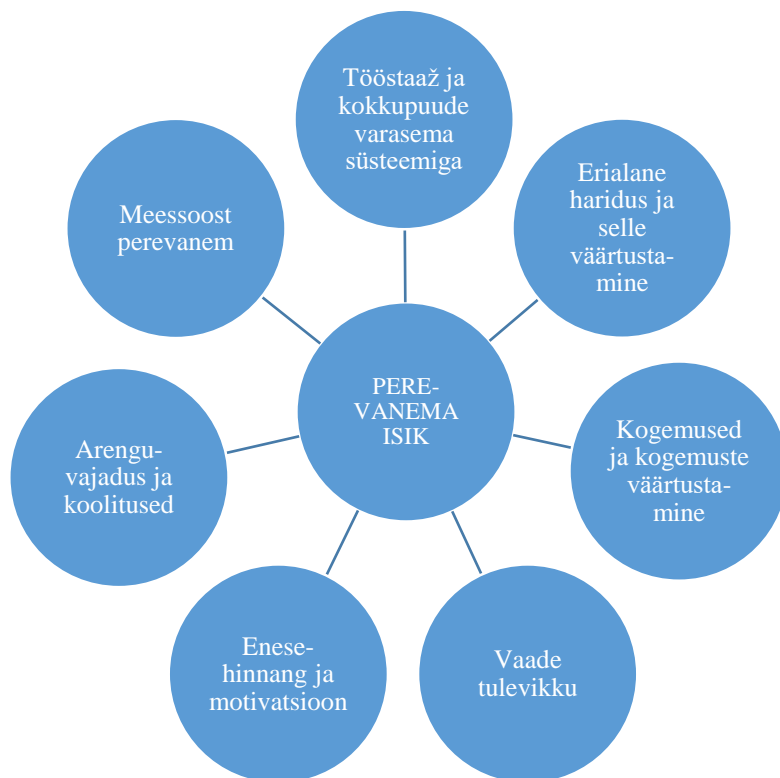
Loore: „/.../ perevanemasüsteemi miinus on veel see, et jäävadki vanad inimesed, pensionärid, pensionieelikud. Nüüd tuli ometi üks noor asendaja /.../ nagu sõõm värsket õhku tuli kohe.“

Töötingimustega olid perevanemad rahul, välja arvatud tööle vormistamisel käsunduslepingu vorm. Vahtused ei olnud kõikidel ühesuguse tsükliga ja töötundide arv kuus oli samuti erinev, mistõttu ei pruukinud perevanemad saada päris ühesugust töötasu. Kahe perevanema arvates tundus see pisut ebaõiglane.

3.3. Perevanema isik

Perevanemad, keda intervjuerisin, olid keskealised ja vanemad naisterahvad, kes tegid oma tööd väga suure pühendumisega. Aastatepikkuse tööga perekodus (ka eelmises asutuses) said perekodu lastest just nagu nende omad lapsed. Igast juhtumist, nii heast kui halvast, oli perevanemal midagi õppida ja kõik see kokku andis perevanemale suure kogemuse. Mõned perevanemad mainisid erinevaid asjaolusid, kuidas nad üldse asendushooldussüsteemi ja perevanema ametisse sattusid – kes läks õpingute ajal praktikakohta otsima, kes tuli hädaolukorras perekodusse korraks appi, kes otsustas teha lihtsalt vanal töökohal kannapöörde. Töötajate otsingutega seoses ei leidunud alati sobivat kandidaati just töökoha vahetuslähedusest, seepärast võeti inimesi tööle ka kaugematest piirkondadest.

Perevanema isikut on kujutatud järgneval joonisel (joonis 4).

Joonis 4. Perevanema isik

3.3.1. Tööstaaž ja kokkupuude varasema süsteemiga

Intervjueeritavate perevanemate seast kuus oli töötanud asendushooldussüsteemis ainult perevanemana. Neli perevanemat töötasid enne kasvatajatena samas perekodus/asenduskodus, kus jätkasid perevanematena ja üks perevanem tuli perevanemaks ühest tegevuse lõpetanud asenduskodust. Viieist perevanemast kolm töötasid kasvatajatena enne praegust töökohta veel erinevates asenduskodudes. Kõige pikema tööstaažiga perevanemal läks asendushoolduses 18.aasta ja kõige lühem aeg töötamisel oli üks aasta.

Tuuli: „Alustasin üldse X [kohanimi] väikelastekodus. Seal olid lapsed ainult koolieani ja kui said suuremaks, läksid üle X [kohanimi] lastekodusse. Siis tulid mina [perevanem] siia ja siin olen olnud /.../ kaheksa aastat. Alguses oli siis see kasvatajate süsteem.“

Perevanema ametisse pole kahjuks kõik soovijad jäänud. See oli väga vastutusrikas ja suurt pühendumist nõudev, ning sai paljudele alustajatele selgeks alles töökohal, kus leiti, et polegi selline töö, mida oodati. Püsiva töötaja puudumisest olid häiritud teised perevanemad ja ka lapsed. Perevanemad arvasid peale lühiajalist töötamist loobumise põhjusteks hästi pingelist tööd, suurt vastutust, peresiseseid suhteid ja ka lahusolekut omast perest.

Ilona: „Tundub, et on nii lihtne, aga ei ole. Äkki nüüd, kui kolmas inimene [perevanem] pidama jääks, siis hakkaks minema? Ma [perevanem] ei ole stabiilsust tunda saanud, uus inimene tuleb jälle. Alguses paar kuud on ja midagi juhtub ja jälle ei ole.“

3.3.2. Erialane haridus ja selle väärtustamine

Perevanemana töötamisel tuli kasuks iga kogemus, olgu see siis saadud koolist, koolitustelt või isiklikust elust. Perevanemad, kes omasid erialast rakenduskõrgharidust, pidasid seda perevanema töös oluliseks.

Heidi: „Hindan oluliselt. Ma [perevanem] arvan, et just need teoreetilised käsitlused, laste arengu psühholoogia, lapse arengu lugu ja kõik need [teadmised] on omavahel niivõrd seotud, et nendest peab teadma.“

Lagle: „Mina [perevanem] arvan, et sotsiaaltöö haridus tuleb kasuks siin [perekodus]. Ma [perevanem] muidu poleks julgenud siia [perekodusse] tulla, ma arvan.“

Perevanemad arvasid, et ka pedagoogiline haridus perevanematöös tuli väga kasuks, just eriti praeguse distantsõppe ajal. Üks perevanem leidis isegi, et pedagoogiline haridus õigustas end selles ametis rohkem, kui sotsiaaltöölane haridus.

Vivian: *„Need haridusnõuded on nüüd nii alla viidud, et need [pedagoogilise haridusega inimesed] /.../ saavad paremini hakkama, kui need, kes on sotsiaaltöö lõpetanud. See on puhtalt isiklik arvamus.“*

Koolis õpitud oli töökohal hea ja kindel rakendada ning haridus laiendas silmaringi, kuid selles hingega tehtavas töös oli vaja ka sobivaid iseloomuomadusi, empaatiat ja piiramatut armastust nende laste vastu ning mõista neid lapsi samamoodi, kui enda lapsi. Iseloomuomadusi ja aastate jooksul korjatud kogemusi pidasid olulisemaks need perevanemad, kellel oli kõrgharidus muus valdkonnas või kes ei omanud erialast haridust – omasid nt kutsekeskharidust.

Miina: *„Ma [perevanem] arvan, et see [haridus] ei ole oluline. Ma [perevanem] arvan, et isiksuseomadused on ikka määravamad, kui see eriala, mida lõpetad.“*

Vivian: *„Kõik on ikka jah isiksuses kinni.“*

Tuuli: *„Hindangi täpselt nii, et tuleb kasuks. Aga ei ole kivisse raiutud, et just erialase haridusega inimene peab siin töötama. Ma [perevanem] olen alati arvamusel olnud, et siin [perekodus] ongi oluline inimese oma olemus ja sisetunne, et sa [perevanem] oledki selle jaoks.“*

Perevanemate seas oli ka neid, kel erialane haridus puudus, kuid nad pidasid selle olemasolu siiski väga vajalikuks; et omas ametis end veelgi kindlamana tunda. Üks perevanem plaanis isegi õppima minekut.

Ilona: *„Aga nüüd, kus ma [perevanem] olen töötanud ja omad kogemused saanud /.../ on mul [perevanemal] praegu lihtne, et ma [perevanem] olen enne süsteemis sees olnud. Uutel tulijatel oleks erialaline haridus vajalik. /.../ ma [perevanem] täna annaksin sellise hinnangu, et oleks erialast haridust siiski vaja.“*

Ida: *„Olen käinud läbi selle perevanema koolituse. Ma [perevanem] ikkagi tunnen ennast vahel ebakindlalt. Ma [perevanem] pigem tahaks alati rohkem teada /.../ ja tahaks minna sügisel edasi õppima, /.../ eripedagoogikat või midagi sellist, mis aitaks mind selles [perevanema] töös.“*

3.3.3. Vaade tulevikku

Enamus perevanemaid nägid end samas ametis töötamas ka kahe aasta pärast. Kui pisikesed lapsed olid sirgunud kooliealisteks, siis oli see lapse ja perevanema elus juba päris pikk koos käidud teekond ja perevanemal oli kindel eesmärk lapsed ellu saata. Keskealised perevanemad olid kõik järgnevate aastate suhtes optimistlikud jätkajad; ei näinud ühtegi põhjust, miks ei peaks kahe aasta pärast enam töötama, ega kujutanud ette aega, kui peaks ükskord ametist lahkuma.

Miina: „*Absoluutselt! (rõõmsalt ja kindlalt) /.../ tahaks need lapsed ellu saata.*“

Kõige pikema tööstaažiga perevanem, kes oli tegelikult juba pensionil, enam kahte aastat end töötamas ei näinud, kuid aasta lubas ta enda sõnul veel töötada, sest südameasjaks oli võetud ühe noore iseseisvasse ellu saatmine. Mõistagi pani ka vanus asju paika ning selle raske töö juures oli oluline hea tervis.

Vivian: „*Peab ikka endale teadvustama, et ükskord oleks aeg puhkama jääda. Kahe [aasta] pärast ei näe, aga aasta pärast tahaks näha.* (muigab) *Siis see noormees lõpetab.*“

Unustada ei tohi ka isiklikku elu ja omi lähedasi. Ka teine perevanem ei näe end enam kahe aasta möödudes ametis ja pidas plaani lahkumiseks, kuid praegu ei osanud ta seda veel öelda, kuidas ta suudab selle otsuse teha. Üks perevanematest mainis enda jaoks ka pisut murelikumat poolt, et lapsed peres hakkasid üksteise järel täisealisteks saama ning ta tunnetas ebakindlust süsteemis, kui uusi lapsi peale ei tule võib töökoht ära kaduda.

3.3.4. Enesehinnang ja motivatsioon

Perevanema amet - amet, mida ei peetud ainult ametis käimise pärast. See nõudis suurt ja sügavat pühendumist. Kõik perevanemad pidasid perevanema ametit endale sobivaks ning tundsid, et nad olid õige valiku teinud. Lapsed ju kasvavad aastatega väikestest suurteks ja kui oldi ühtede lastega juba nii pikki aastaid koos veedetud, oli raske teha ühel päeval otsust, et ma nüüd loobun. Lapsed andsid perevanematele kuhjaga armastust ja kiindusid – see läks perevanematele hinge. Üks perevanem tunnistas, et talle tehti ka teisi tööpakkumisi, kuid ta lükkas need kõik tagasi. Mitu perevanemat mainisid, et kui juhuslikult nad perevanemaks sattusid – üks naine tuli korraks vaid appi ja nii kiiresti see otsustamine käiski. Perevanematest

mitte ükski ei kahetsenud oma valiku üle. Kõik perevanemad olid saavutanud oma pere lastega tugevad usalduslikud suhted ja pidasid nendega koos olemist üheks oma elu osaks.

Miina: (küsivalt) „Aga /.../ mis motiveerib? Kus on selline töökoht kus õhtul sulle [perevanemale] igast kuuest toast keegi ütleb, et ma armastan sind!? Ja nad [lapsed] ei saa magama jääda, nad [lapsed] jooksevad voodist välja, et sind [perevanemat] veel kallistada. /.../ mis saab veel armsam olla? Ja see [perevanema amet] on /.../ tähendusega töö tegelikult.“

Perevanematel olid usalduslapsed. Usalduslaps tähendas seda last, kelle eest perevanem rohkem asju korda ajas ja vastutas. Üks perevanem tunnistas, et on väga hea tunne olla oodatud ja teinekord ei jõua ta aega ära oodata, millal juba tööle saaks. Töövälisel ajal kasutas ta tihti oma usalduslapsele helistamise võimalust. Veel mitu perevanemat lisasid, et usalduslapsed aeg-ajalt ka ise helistavad. Kui üks perevanem oli intervjuu käigus rääkinud mulle ühest oma pere poisist, siis juhtuski nii, et see poiss helistaski just intervjuu toimumise ajal.

Vivian: „No näed! See sama poiss helistaski, kellest ma sulle [intervjueerijale] kogu aeg räägin.“

Perevanematel oli suur soov kasvatada oma lastest täisväärtuslikud ühiskonna liikmed. Üks perevanem tõi sellise näite, et oli kuulnud inimesi ütlevat, et neid (perekodude) lapsi ei saa ju aidata, tema aga nägi, et see on võimalik. Taheti lapsele ellu kaasa anda võimalikult suur pagas, mis motiveeriski järjepidevalt tegelema. Mõningate asjade õppimine ja oskuste omandamine läks vaevalisemalt, aga perevanem oli kindel, et sellest kõigest oli ka kasu.

Ida: „ Ja sa [perevanem] ikkagi proovid teha seda, et ta [laps] saaks pärast elus hakkama. Et seletad talle [lapsele] igapäevaselt seda, et see [oskused] on tema eluks vajalik ja sa [perevanem] tahad, et tal [lapsel] läheks hästi. Tahan neid [lapsi] aidata. Ma [perevanem] näen, et see on võimalik., et neid [lapsi] saab aidata. Mõni inimene ütleb, et neid [lapsi] ei ole võimalik aidata, aga mina [perevanem] näen, et on.“

Intervjuudes mainiti veel, et südamelähedane oli töötada õpitud erialal ja ka palk motiveeris.

Vivian: „ /.../ et oleks millegi eest elada ja ma [perevanem] nüüd ei ütle, et see [palk] oleks lausa esikohal, aga ega ma [perevanem] nüüd misjonär ka ei ole.“

3.3.5. Arenguvajadus ja koolitused

Üheks enesearenduse võimaluseks, et lastega töötamisel paremini toime tulla, oli erialase kirjanduse lugemine ja koolitustel osalemine. Perekodusse soetati riulile erinevat erialast kirjandust, et perevanem saaks huvi korral lugeda. Perevanemate hulgas oli erialase kirjanduse lugejaid ja oli ka neid, kes ei pidanud vajalikuks psühholoogiateemalisi ja eneseabialaseid raamatuid lugeda. Esile toodi kahe perevanema poolt „Terapeutilise lapsevanema aabitsat.“

Vivian: *„Mul [perevanemal] on praegu käsil just see laste aabits, mis nüüd välja tuli. Õhtul ikka saab seda lugeda ja ma [perevanem] netist ka palju otsin.“*

Seaduse järgi pidi perevanem olema läbinud perevanema 160 tunnise koolituse. Lisaks sellele kohustuslikule koolitusele oli perevanematel võimalus osaleda veel mitmetel erinevatel koolitustel, mida perevanemad ka kasutasid. Perevanema koolitus oli intervjuu hetkeks läbitud seitsmel perevanemal. Hetkel oli see pooleli kahel perevanemal. Ühe perevanemaga, kes ootas seda koolitust väga, juhtus alati nii, et grupid olid täis ja koolitusele minek lükkus alati edasi. Perevanematest üks oli juhatajale öelnud, et tema enam koolitusi võtta ei soovi, sest ta oli juba pensionär ning arvas, et mõistlikum on kulutada ressursi uutele tulijatele. Perevanemad nimetasid väga mitmeid erinevaid koolitusi kus nad olid osalenud: Verge koolitus, esmaabikoolitus, laste arengu- ja depressiooni ning väärkohtlemise teemalised koolitused. Üks perevanematest kiitis väga lapse vaimse tervise alast koolitust ja oli imestunud, et paljudele see ei meeldinud. Kahel perevanemal oli juba ka tulevikuks koolitused teada, milles soovisid kindlasti osaleda – need olid seksuaalkasvatuse- ja digipädevuse koolitus. Mõlema perekodu töötajad osalesid ka supervisioonidel.

Ida: *„Mida pakutakse, võtan kõik vastu ja nüüd ma [perevanem] tahan minna ka õppima, et mitte tunda ennast rumalana. Aga vahest ongi, et tunned, kuigi vast ei peaks.“*

Loore: *„Ma [perevanem] sain targemaks, tükk maad sain targemaks. Ja ma [perevanem] olengi tundnud puudust eripedagoogikast, et mõista neid lapsi. Seda eripedagoogikat me [perevanemad] oleme saanud ikka väga vähe. See [koolitus] väga meeldis, andis palju mõistmist.“*

3.3.6. Meessoost perevanem

Kui ideaalne pere koosneks emast ja isast, siis perekodude perevanema amet oli jäänud naistele. Selles ametis oli olnud mehi, kuid nad loobusid kohe peale lühikest prooviaega, kinnitasid perevanemad, kes olid kauem töötanud. Perevanem leidis, et just poistele oleks vajalik, et keegi meesterahvas teeks nendega just poiste asju. Juba seegi oleks plussiks, et oleks selline hea isa-eeskuju kasvõi aeg-ajaltki olemas. Perevanem arutles, et selline mees ei tuleks end ametisse pakkuma, kes oli olnud varasemalt pühendunud keevitaja või metsamees. Ta rõhutas, et meesterahvaste seas oleks selliseid, kes oskaksid hästi süüa teha ning teaksid, kuidas lastega toimetada. Lapsed väljendasid väga selgelt oma olemise ja käitumisega, et nad vajaksid oma igapäevaellu meesterahvaid. Perevanem, kes viis vahepeal oma pere lapsed vahelduseks enda poole külla, märkas, et lapsed külas oleku ajal peamiselt seltsivad just tema meessoost pereliikmetega. Nad tundsid suhtluseks vajadust, sest mehi oli nende elus vähe.

Lagle: „*Ja, kui me [perekodu pere] lähme näiteks minu [perevanema] poole, siis minust [perevanemast] ei ole mingit asja, kõnnivad väimehel sabas. Ja ükskõik, mis meeshing mul [perevanemal] seal [kodus] on, poeg näiteks. Tema [poja] juures käivad tsikleid vaatamas ja tüütavad neid [pereliikmeid] niipalju kui võimalik. Mina [perevanem] olen täitsa mõttetu seal juures. /.../ Lastel on see isa olemasolu ikka väga tähtis, keda [isasid] neil [lastel] valdavalt ei ole, emad ikka mingisugused on, aga isasid valdavalt pole. Nad [lapsed] ei teagi oma isadest midagi.*“

Lapsed võtsid inimesi kiiresti omaks ja oskasid oma fantaasiaga kiiresti tühja koha täita. Perevanem rääkis loo, kuidas nad lastega jõulude ajal Tallinnas teatris käisid ning ühe lapse haigestumise tõttu jäi üks pilet üle. Selle pileti sai endale bussijuht. Lapsed tirisid bussijuhi jõuluvana juurde, tutvustasid talle, et tead, meil on nüüd oma issi. Isa eeskuju oli lastele väga oluline. Perevanem teadis, et isegi üks noor näitleja pidi töö kõrvalt käima perekodudes tööl ja oli täitsa kindel, et mehed saaksid selle tööga hakkama. Tema arvates just sellised rahva inimesed sobiksid lastega töötama. Üht perekodu külastades oli perevanematele siiski mõni meesperevanem meelde jäänud ning ametiga hakkama saamises ei olnud kahtlustki.

Tuuli: „*Perevanemaid on meesterahvaid ja me [perevanemad] käisime isegi külas sellel perel, kus perevanemaks oli meesterahvas. Ja nägime kuidas see side lastega oli, kuidas tüdrukud läksid ja kallistasid.*“

Perevanem jutustas loo, kuidas tema kunagi ühe kolleegiga vaidles meesterahva perevanema ametisse sobivuse üle. Kolleegile oli arusaamatu, kuidas üks meesterahvas väikest tüdrukut

peseks? Ta küsis vastu, et kuidas kolleeg ise väikest poissi pesi? Perevanem lisas juurde, et naised ise söövad mehed sellest ametist välja ja väga kurb, et ei osata vastassugupoolt väärtustada.

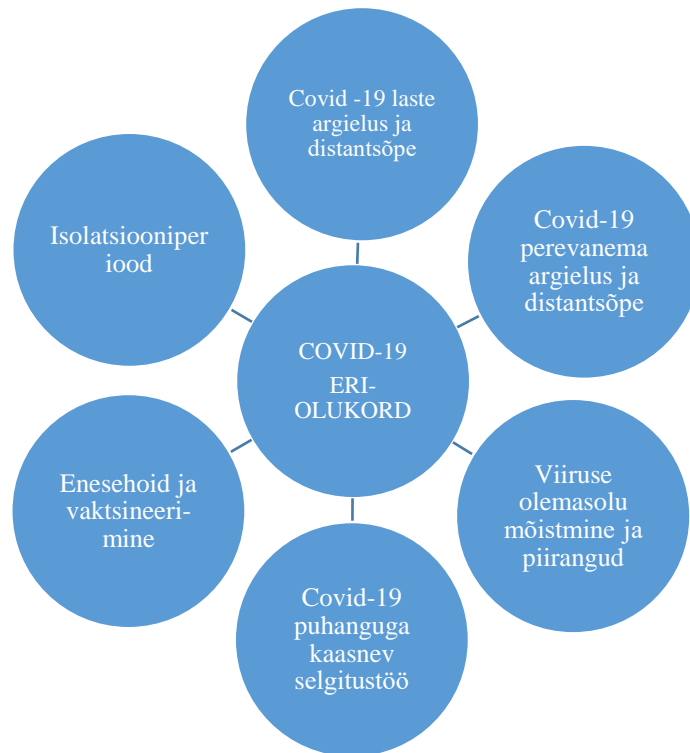
Loore: „*Ma [perevanem] ütlen, et naised ise on ussisugu, söövad need mehed välja, kes julgevadki oma nina siia [perekodusse] pista. Et ongi ju ära hirmutatud ja nii nad [meesperevanemad] vastu ei peagi. Naabermajja tuli mees ja naised olid nii õnnelikud ja minu vahetus tuli, polnudki enam meest alles. Niipaljudest siis oli.*“

Kummaski perekodu kollektiivis oli vähemalt üks meeshing olemas – kahjuks küll mitte perevanem, aga remondimees. Perevanem lisas, et tal ei olnud alati aega lastega suhelda, sest tal olid omad tööd, mis pidid tehtud saama. Aga lapsed läksid alati tema juurde ning isegi pakkusid end appi. Ühe perevanema mees oli nõus tulema perekodusse tööle, kuid seda plaani ei pidanud perevanem ise heaks, sest see võis hiljem nende omavahelisele suhtele halvasti mõjuda. Ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel (2005) märgitakse, et asendushoolduse töötajaskond võiks olla mitmekesine ning koosneda mõlema soo esindajatest.

3.4. Covid-19 ja eriolukord

Olukorda, mis 2020. aasta märtsis inimeste ellu jõudis, ei osanud keegi ette ennustada. Viirushaigus Covid-19 tõi kõikjale mitmeid takistusi, stressi ja lisapingeid. Ka perekodude igapäevases elus tehti haiguse leviku tõttu mitmeid muudatusi. Lapsed olid sunnitud loobuma huviringidest, ühisüritustest, erinevate kohtade külastustest, treeningutest. Koolide sulgemise (osalise sulgemise) tõttu õpiti kodus ning perevanem sai seetõttu enda õlule ka õpetajaameti. Igas olukorras oli kaotajad ja võitjad – ja nii ka perekodudes. Hästi läks neil õpilastel, kellele distantstõpe rohkem sobis ja kellel võib-olla tavaolukorras oleks klass lõpetamata jäänud ning halvemini neil, kes ei suutnud ümberkorraldusega niivõrd hästi harjuda.

Covid-19 eriolukord on kujutatud järgneval joonisel (joonis 5).

5. Covid-19 eriolukord

3.4.1. Covid-19 laste argielus ja distantsõpe

Argielu perekodus muutus igavaks ja tüütuks. Vähenes laste omavaheline suhtlemine, sest tihtipeale oli keegi lähikontaktne ja pidi viibima karantiinis. Lapsed ei saanud minna üksteisele külla ning koos mängida lubati ainult õues. Klassikaaslastega läviti rohkem arvuti teel. Ära jäid kinoskäigud, teatrietendused, spaade ja ujulate külastused. Ei lubatud enam bowlingusse, spordisaalidesse, huviringidesse ega poodi riideid ostma. Piirangute tõttu ei saanud vanemaid külastada ning vanemad ei tohtinud viiruseperioodil perekodusse tulla. Perevanem rõhutas, et just suuremad lapsed olid väga suure pinge all. Lapsed muretsesid, et kas suvel laagrid ikka toimuvad, kuid sellele küsimusele ei osanud perevanemad etteruttavalt vastata, sest elati päev korraga. 2018. aasta noorsootöö rahulolu-uuringust selgus, et lastele on laagrikogemus väga oluline ning laste hinnangul annavad laagrid neile hästi palju erinevat õpet (Villum jt, 2021: 110).

Naima: „/.../ see pingeline on õhus kogu aeg. /.../ kõik on piiratud. Kõik on kammitsetud. Nad [lapsed] tunnevad ennast (mõte katkeb, kogub end). Vahepeal ikka ütlevad vihaga

välja, et siin [perekodus] on nagu vanglas. Mitte kuskile ei tohi minna. See mõjub kohe täitsa kõvasti. “

Isolatsiooniperioodil viibiti omas toas, kus tuli leida endale kümneks päevaks tegevust. Lastele oli see raske katsumus, kuid pisematele alguses kohati isegi meeldis. Terviseameti (i.a) poolt oli määratud isolatsiooniperioodi pikkuseks kümme päeva, sest selle aja jooksul peaksid haigussümptomid avalduma ning sel ajal tuleb olla kodus, jälgida oma tervist.

Miina: „Aga see [isolatsioon] meeldis neile ka. Iga väike inimene tahab ju olla eriline. Siis viidi neile [lastele] söögid tuppa ja algul oli päris huvitav ilmselt see läbi uksevahe suhtlemine. Nad [lapsed] olid väga vaprad selle koha pealt. “

Laste argielus suurimaks muutuseks oli kodusele distantsõppele jäämine. Olukord oli tuttav juba esimesest viiruspuhangust, 2020.aasta kevad-talvest. Lapsed tundsid puudust koolikeskkonnast ja perevanemate sõnul väsisid nad ekraanide tagusest õppetööst. Oli ka neid lapsi, kellele distantsõpe sobis ning ühe perevanema sõnul tuli tema peres ühele lapsele see isegi kasuks.

Heidi: „Kindlasti distantsõpe (.) X-le [noormehe nimi] väga sobis, tänu sellele lõpetas üheksanda klassigi ära. Ta [noormees] ise ütles ka, et tema jaoks oli see hea. Et kellele sobib, kellele mitte. “

Kolm perevanemat märkasid, et üksluisete päevade tõttu viibitakse varasemast veelgi rohkem arvutites ja nutiseadmetes. Kolmest perevanemast üks leidis, et distantsõpe oli väiksemate koolilaste digipädevust tohutult arendanud. Üks perevanem püüdis laste päevadesse vaheldust tuua ja võttis kas nädalavahetustel või koolivaheajal lapsed enda poole koju.

Vivian: „Nüüd [viiruseperioodil] me oleme oma perega käinud minu pool. Ma [perevanem] elan siin maal ja metsas ja kui ikka võimalus on, nädalavahetus või koolivaheaeg, siis ma [perevanem] toon nad [lapsed] ära siia maale metsa. “

3.4.2. Covid-19 perevanema argielus ja distantsõpe

Perevanemad said viiruseperioodil juurde mitmeid tööülesandeid Päeva jooksul tehti rohkem süüa, sest koolilapsed olid kodus terve päeva vältel.

Naima: (küsivalt) „/.../ Lapsed on kodus distantsõppel, /.../ töökoormus on hommikust õhtuni palju suurem. Muidu oli nii, et sa [perevanem] said hommikupoole ikka paljud asjad ära teha, toidu ettevalmistused ja poes käimised ja apteegis käimised ja kõike (.)

Aga nüüd on niimoodi, et kogu aeg on keegi kodus, kogu aeg vajab keegi midagi, et /.../ kuidagi pingelisemaks on läinud.“

Lasteaeda viimisel ja sealt toomisel helistas perevanem eelnevalt rühma ja kui järele läks oli laps juba riides ja anti perevanemale uktsel üle. Et kontakte vähendada, siis kõik koosolekud, koolitused, infovahetused ja ümarlauad toimusid veebis. Üks perevanem oleks eelistanud toidukaupade tellimisele füüsilist poeskäiku, sest pidas poes kohapeal kauba valikuga tutvumist ja kauba ostmist harjumuspärasemaks.

Endla: „/.../ teistele vanematele, mulle [perevanemale] tundub, et sobib hästi, see toitude tellimine. Mina [perevanem] tahaksin poes asja näha, katsuda (naerab), nuusutada ja siis osta. See [kaupade tellimine] on minu jaoks võõras. Püüan ikka poodi minna.“

Suurt tähelepanu tuli pöörata puhtusele ja korrale. Tööpindu tuli pidevalt desinfitseerida. Ka laste suhtes oldi kontrollivam, tuletati pidevalt meelde käte desinfitseerimist ja maski kandmist. Perioodil, kui nakatumiste arv päevas oli kõrge, muretsesid perevanemad laste pärast väga, teadmata, kas nad ikka järgivad nõudeid ka väljaspool perekodu ja et nad hooletusest nakkust sisse ei tooks. Üht perevanemat tegigi nõutuks see, et kui neil soovitatakse töökohal omavahelisi kontakte teiste majade perevanematega vähendada, siis lapsed ikka lähevad, kuhu tahavad.

Gertrud: „Küsin, et kas sul [noorel] see [desovahend] on taskus ja kasutad?“

„Kasutan!“

Ja siis kui ta [noor] välja läheb: „Kas maski näitad?“ Siis ta [noor] vastab: „Näitan!“

„Oota kus see [mask]on? Ega ma [noor] ei kasuta.“

„Peaasi, et sul [noorel] olemas on, küll hakkad kasutama kui tuleb keegi sulle vastu, politsei või turvamees, tuletab meelde.“

Vaatamata hoolsusele esines ka haigestumisi. Oli juhtum, kus ilma sümptomiteta ja hoopis muude tervisehädade tõttu haiglasse sattunud laps andis positiivse testi tulemuse. Laustestimisel selgus, et ka perevanema antud proov oli positiivne. Perevanema enda ettepanekul jäi ta koos laste juurde kuni tervenemiseni. Terviseameti (i.a) korraldusel positiivse testi tulemuse andnud isikul oma elukohast lahkumine keelatud, alates koroonaviiruse diagnoosimisest kuni tervenemiseni.

Ilona: „/.../ ja õhtul tuleb teade /.../ ilma ühegi sümptomita, /.../ ta [laps] andis positiivse proovi. Ja see [teade] muutis kõik. Siis tuli laustestimine terve perekodu peale. Ja tuligi välja, et kaks meie pere kasvatajat, ütleme perevanemat ja veel lisandus kolm last juurde. Ja olimegi lõksus! Ehmatas missugune! Ja ilusti elasime selle [Covid-19] üle. /.../ Saime nad [lapsed] ilusti isolatsioonis hoida ja ise [perevanem] ikka jäin ka. Pisut nagu väristas teine [Covid-19]. Ma [perevanem] tulin nendega [lastega] väga ilusti toime, /.../ Ja ma [perevanem] ise tegin sellise ettepaneku, et tunnen ennast niivõrd hästi, et ma [perevanem] olen seni kuni me [haigestunud] saame sellest [Covid-19] terveks ja oleme kõik negatiivsed ja see [isolatsiooni jäämine] võimaldati ka.“

Kõige mahukam ja aeganõudvam oli distantsõppel olevate laste õpetamine. Õpetamise ajas keeruliseks see, et õpetada oli korraka mitu last, kes õppisid erinevates klassides. Ühes peres oli lapsele isegi õpetaja palgatud. Distantsõppe oli perevanematele väga kurnav, sest oma kooliajast oli kõigil mõni aastakümme möödunud ning paljude asjadega tuli kõigepealt ennast kurssi viia ja alles siis sai last õpetada. Kui koolis õpetaja õpetab ühte või kahte ainet, siis perevanem pidi pädev olema kõikides õppeainetes. Õppimine kestis ajaliselt pikalt. Erineval ajal pandi e-kooli uusi ülesandeid üles ja nii sai perevanem mitmeid tunde päeva jooksul õppetööga tegeleda. Kõike seda raskendas asjaolu, et paljud lapsed ei ole ise õppijad ning mõnedel lastel päädis õppetööle suunamine tuju rikkumisega terveks päevaks.

Ida: „Enam-vähem pead sa [perevanem] kogu aeg olema e-koolis, sest õpetajad panevad neid õppimisi nii suvaliselt, mis on täiesti õudne. Vahel avastad [perevanem], et öösel kell üks on pandud /.../ õppimine. Meil [peres] on kuus last ja ma [perevanem] pean ju sellega arvestama. Aga kui nad [õpetajad] panevad keset ööd /.../ õppimisi, siis ongi olnud üks 24/7 e-koolis jälgimine. Ja siis kui midagi jääb tegemata, tuleb hindeks kaks või X või mitte arvestatud, siis öeldakse jälle meile [perevanematele], et miks on lapsel tegemata? Hästi raske on sellega [õppimisega].“

Perevanematel oli laste õppetöö kõrvalt teiste tööülesannete tegemine väga häiritud. Mitu perevanemat tunnistasid, et mõned muud tööd tuli edasi lükata või isegi ära jätta, sest õppetöö ei edenenu. Perevanema sõnul olid lapsed omamoodi kavalad ka, tahtsid, et kõik ette öeldakse. Perevanem tunnistas, et ütleski vahepeal vastused ette, kui tahtis, et ülesanne ikka samal kuupäeval valmis saaks. Perevanem tõi näite, et esines ka laste poolset armukadedust, tegeledes ühe lapsega ei mõistnud teine kuidagi, miks aidatakse teist last, aga mitte teda. Perevanemale valmistas pahameelt, et kõik õpetajad ei anna tagasisidet, mis on tähtis nii lapse, kui ka perevanema jaoks. Haridus- ja Teadusministeeriumi (2020) korralduse järgi tuleb anda

tagasisidet õppimise kohta; tuua esile õnnestumised ja vead ning anda juhiseid, kuidas vigu parandada.

Loore: „*Meil on kaks poissi X [nimetab mitmendas klassis] klass ja X [nimetab mitmendas klassis] klass, nad [poisid] on veel armukadedad ka, kui sa [perevanem]istud ühega, siis teine ei saa aru, miks sa [perevanem]ei tule tema juurde. Perevanemad ka siin vannuvad (muigab), et tahab [laps], et ütle ette. Ja vahepeal ütledki, kui sa [perevanem] tahad sama päeva numbris selle veel tehtud saada.*“

3.4.3. Viiruse olemasolu mõistmine ja piirangud

Viiruse mõistmine ja sellest aru saamine oli laste puhul väga erinev, vaatamata perevanemate järjepidevale selgitustööle. Lastele selgitati viiruse olemasolu, selle levimist ja erinevaid võimalusi selle ära hoidmiseks juba esimese puhangu ajal. Perevanemad olid hädas nendega, kes ei täitnud korraldusi ning arvasid, et küllap nad siis ikka nii hästi olukorda ei mõista.

Ida: „*Nad [lapsed] lähevadki närviliseks ja tigidaks, kui sa [perevanem] neid keelad, sest nad [lapsed] ei taju /.../ seda [viirust] ja nad [lapsed] ütlevad, et see [viirus] ei tee ju lastele midagi, et see [viirus] tapab ainult vana inimesi. Isegi see ei aita, kui sa [perevanem] seletad pikalt, pikalt ära kõik. Hästi raske on see [olukord].*“

Osad lapsed olid jällegi väga hoolikad ja see tegi perevanemale rõõmu. Kui väiksemad lapsed viiruse olemusest kõige paremini aru ei saanud, siis nad vähemalt täitsid korraldusi. Perevanem, kellel olid peres nooremad koolilapsed, ütles, et temale tundus küll, et saavad aru ja kätepesu, mida tehti ka varasemalt, on veelgi põhjalikumaks läinud. Terviseamet (i.a) juhib tähelepanu hügieenireeglite täitmisele, soovitades pesta hoolikalt käsi ja desinfitseerida pindasid.

Endla: „*Kätepesu on meil [lastel] nii hästi käima läinud. Ma [perevanem] olen paari lapsega nüüd märganud sellist asja, et ta [laps] läheb öösel pissile (.) Näiteks see viieaastane läheb öösel pissile, siis ta [viieaastane laps] mitte ainult ei pissi vaid ta [viieaastane laps] tükk aega solistab öösel veega (.) Silmad on kinni, ta [viieaastane laps] on unine (naerab), aga peseb käsi seal. Nad [lapsed] on nii usaldavad praegu, /.../ ikka usuvad seda, mida sa [perevanem] räägid. Selles osas on /.../ lihtsam.*“

Väiksematega oli perevanematel kergem, kuid mõned suuremad lapsed kippusid korraldusi eirama. Samas oli ka suuremate laste hulgas väga kohusetundlikke ning arusaajaid. Eriolukorra ajal tuli ikka ette juhtumeid, kus laps ei saanud õigeaegselt koju, siis tuli perevanematel

politseisse teatada. Hulkumised tekitasid teistes pereliikmetes kõhedust, et sedasi võis ju nakkus peresse sisse tulla. Haigus pääses küll perre, aga nakatumine ei tulnud seda kaudu, kust seda kõige rohkem kardeti.

Naima: „*Osa lapsi, kes väga mõistavad, kes näiteks viib iga päev toidu oma tuppa. Ta [laps] ei söö teistega koos lauas, ta [laps] väldib igasugust kokkupuudet teistega, /.../ käib ise kõndimas, üksinda jalutamas. Ja siis jälle teised [mittemõistvad lapsed], keda üldse ei huvita. Läheks ükskõik kuhu, ükskõik kellega.*“

Ilona: „*Kell 22 annan politseisse ja ütlen, et isolatsiooni kohustuste mitte täitmine, need kohad on enamvähem teada, kus ta [laps] viibib. Toobki /.../ masin [politseipatrull] ta [lapse] koju. Aga suurega on nii, et ta [teine laps] ütleb mulle [perevanemale] hommikul, et läheb kooli, aga tegelikult läheb hulkuma. Ja oligi õudne kogu aeg. Kogu aeg kartsime, et tuleb sealtpoolt [lapse kaudu] see meile sisse.*“

Perevanemad, kellel peres vanemad lapsed, nentisid, et kui viiruse teema puudutas nende lähedasi või oli endal kokkupuude olnud, muutusid lapsed koheselt hoolsamaks - ei pidanud enam ütlema, milleks nt maski vaja kanda on, see pandi omaalgatuslikult ette. Perevanem, kelle peres oli positiivne juhtum, täheldas, et arusaam viirusest muutus koheselt, kui laps oli ise nakatunud. Samuti muutus ka teiste pere laste arusaam, kui haigus oli juba peres sees. Mõisteti üha rohkem, milleks ja kellele piirangud vajalikud on.

Lagle: „*Nad [lapsed] jah ikkagi lõpuks mõistavad, sest meil üks tüdruk jäi haigeks. /.../ nad [lapsed] nägid, et see asi [haigus] on ikkagi päriselt olemas. Kui see esimene suurem kodusolek oli selle tüdruku pärast ja tema oli oma toas, siis /.../ keegi ei liikunud siin [peretoas] ringi.*“

Viiruse teema oli oma aktuaalsuse poolest ja eriolukorra tõttu riigis, 2020. ja 2021. aasta kevad-talve kõige kõneldavam teema üldse. Perevanem tõi oma pere põhjal näite, kus lapsed ütlesid, et see pole laste haigus, see tapab ainult vanemaid inimesi. Lapsed kuulasid ja jälgisid samuti arve uudistes, nt mitu inimest on haiglas ja palju inimesi ööpäevas suri. Uudistest kuulnud lahkunute vanuste põhjal joonistuski neile taoline pilt silme ette, et nemad pole ohus. Piirangutega seoses ilmusid välja ka maskivastased meeleavaldajad. Nende tänavale tulek andis omakorda hoogu juurde. Maskivastaste hääl oli ulatuslikum, kui perevanemal perekodus ja nende eeskujul käitusid ka lapsed nii nagu ei pea.

Ida: „Jah, suur osa lastest ei mõista seda, sest kusagilt meediast on jäänudki selline mulje, et see noortele ei mõju. Ja praegu, kui vaadata Tallinnas meelevaldusi /.../ et seda maski ei ole vaja ja /.../ nemad [lapsed] võtavad seda [olukorda], et nii ongi.“

3.4.4. Covid-19 puhanguga kaasnev selgitustöö

Perevanema kohustus oli viia peres läbi viiruspuhanguga kaasnev selgitustöö. Koroonaviiruse põhjustatud haiguse Covid-19-st rääkimist lastele alustasid perevanemad juba enam kui aasta tagasi. Selgitustöö toimus ühiselt ja lisaks ka veel perevanemate poolt eraldi. Ohust ja levikust räägiti perekodudes ka eelmisel suveperioodil, kui nakatumine oli vaibunud. Perevanemad selgitasid olukorra tõsidust, arvestades lapse vanust ja oskust teemat mõista ning vastasid meelsasti igale esitatud küsimusele. Väiksemate laste peres selgitas perevanem lastele arusaadavas sõnastuses, et levimas on selline viirus, nimega „koroona“ ja et mitte haigestuda, tuleb sagedamini käsi pesta ja teistele inimestele väga lähedale minna pole soovitatav, sest see viirus on hästi nakkav ja inimene võib enda teadmata olla haige. Perevanema sõnul said väiksemad lapsed sellest suurepäraselt aru. Nad kaasasid viiruse isegi oma mängudesse. Neil olid sellised mõõgad, millega nad vehkisid ning nimetasid seda mängu viiruse tapmiseks.

Miina: „Aga naljakas on see, et kodus isegi need pisemad, /.../ mõõkade ja mis iganes asjadega vehivad. /.../ neil [pisevatel lastel] on näiteks üks selline mäng, kus nad Covidit hävitavad.“

Suuremate mitte mõistjatega oli küll keerulisem, aga perevanem ei väsinud sellegipoolest viiruse teemal kordamast; kui oluline oli 2+2 reegel, milleks tuli kanda maski, kui vajalik oli kätepesu, pindade desinfitseerimine ja miks ei soovitatud liikuda suurtes rahvahulkades. Selgitati ka arvudega ning toodi erinevaid näiteid. Juhiti tähelepanu igapäevasele statistikale ja uudistele, aga ikkagi juhtus, et vastuseks öeldi, et „mul suva.“ Ühe perevanema sõnul olid lapsed alguses kuulekamad, aga kui oli juba mitmes karantiin, siis läksid hooletuks ja hakkasid käega lööma. Pidevalt tõstatati küsimust, et miks nad ikka peavad seal toas istuma? Perevanemad selgitasid levikuahelat mitmete erinevate näidete kaudu. Perevanem jutustas, kuidas tema lastele selgitas, et nt lapsed põevad küll viirushaigust kergemalt, kuid kannavad nakkust sellegipoolest edasi samamoodi nagu ka haigust raskemalt põdevad täiskasvanud. Kui lapse kaudu nakatuks perevanem, kes omakorda nakataks teist sama kergesti viirust vastu võtvat perevanemat ja perevanemad teadmata ohust viiksid nakkuse koju oma lähedastele, siis ühe vastutustundetud inimese käitumise tõttu jääks haigeks hulk inimesi. Näidete kaudu kutsusid

perevanemad lapsi üles hoolima teise inimese tervisest. Ühtpidi lapsed mõistsid ja ei tahtnud otseselt kellelegi halba, kuid paraku mõjutas lapse intellekt asjadest arusaamist. Maailma tervishoiuorganisatsioon (WHO, i.a) kinnitab samuti, et lastel ja noorukitel kulgebki haigus kergemalt, kui täiskasvanutel.

Ida: „Enda vanusegrupis nad [lapsed] nakkusohtu ei mõista, aga kui räägin, et ka mina [perevanem] võin nakatuda, /.../ natuke saavad sellest aru. Need [lapsed] kes käivad ringi, käivad nagunii, ega ei olegi mitte midagi teha.“

Loore: „Nooremad ju ei usu sellesse. Lapsed on siinkohal julmad, nemad [lapsed] ei sure, vanad inimesed surevad. Ega see [haigus] neile [lastele] külge ei hakka.“

3.4.5. Enesehoid ja vaksineerimine

Kõik perevanemad järgisid viirusepuhangust kehtestatud nõudeid korralikult, et hoida enda ja teiste inimeste tervist. Nakatumise vältimiseks kõige esmasemad abinõud olid hoolikas kätepesu ja desinfitseerimine, maski kandmine, pindade desinfitseerimine, ja füüsiliste kontaktide võimalik ära hoidmine. Tööst vabal ajal püüdsid perevanemad käia võimalikult vähe kauplustes, et mitte haigust külge saada. Enesele kehtestati ranged nõuded nii töö kui ka vabal ajal, sest kõikidel olid omad kallid lähedased ja sh ka riskigrupi kuuluvaid lähedasi.

Lagle: „Olen sellest hästi pidanud kinni. Ma [perevanem] ei käi kuskil, ainult looduses, matkal või kuskil metsa all. Ma [perevanem] ei käi poodides, ega kuskil tuustimas. Teen suuremad ostud ära üks kord nädalas näiteks ja ma [perevanem] tõesti ei puutu kellegagi kokku.“

Mõlemas perekodus pakuti perevanematele ja ülejäänud personalile võimalust vaksineerida, mida perevanemad kasutasid. Kõik perevanemad siiski erinevatel põhjustel vaksineeritud polnud. Kolm perevanemat, kes tööandja poolt end vaksineerida ei lasknud, ei olnud mitte selle vastased ning lubasid tulevikus kasutada perearsti järjekorra alusel vaksineerimist. Üks nendest ei saanud vaksineerimise ajaks kohale tulla, teine polnud seda valmis hetkel tegema, sest kunagised vaksineerimisjärgsed tuisistused olid rasked ja haiguse läbi põdenud perevanem pidi vaksineerimisega mõnda aega ootama. Maailma Tervishoiuorganisatsiooni (WHO, i.a) soovitus nendele inimestele, kes on Covid-19 haiguse juba läbi põdenud, vaksineerida võimalikult kiiresti.

Ida: „Olen lasknud vaktsineerida gripi vastu. /.../ On öeldud, et see [vaktsiin] paljuski sarnaneb sellega [gripivaktsiiniga] ja kui mul [perevanemal] oli nii suur see reaktsioon sellele [gripivaktsiinile] /.../. Ma [perevanem] olen mõelnud, et alati on võimalus minna ja teha see [vaktsiin], saan oma perearstile helistada, et ma [perevanem] tahan minna ja teha. Siiani jah pole teinud, kuigi perekodus tehti.“

3.4.6. Karantiini- ja isolatsiooniperiood

Isolatsiooniperioodide elukorraldus perekodudes oli väga sarnane ja mõlema perekodu mitmed pered said seal kümme päeva ka viibida. Isolatsioonis viibima pidanud lapsed elasid sel perioodil ainult oma toas, kus nad ka sõid. Perekodude peremajades oli mitu tualettruumi, siis sai korraldada nii, et isolatsioonis viibijad kasutasid neist ühte ja teised lapsed teist ruumi. Toast tualettruumi liiguti maskiga. Perevanemad desinfitseerisid viiruseperioodil nagunii, kuid isolatsiooniperioodil tegid nad seda veelgi sagedamini. Ühes peres lubati karantiinis viibival sümptomiteta lapsel maski ja kummikinnastega viibida ka peretoas, kui teisi lapsi seal samal ajal polnud, kuna ta sai kiiresti testile ja ootas juba vastust. Karantiinis viibijatel lubati käia ühekaupa ka rõdul värsket õhku hingamas. Haigestumist esines mõlemas perekodus.

Ida: „Isolatsioonis olen olnud ainult mina [perevanem] ja see [isolatsioon] oli kümme päeva. Ja mul [perevanemal] oli kaks positiivset last, kes siis olid selle isolatsiooni aeg oma toas. Kui nad [lapsed] tulid välja, siis nad [lapsed] käisid maskiga, söömislaud oli neil [lastel] eraldi, wc ja vannituba oli eraldi. /.../ sel hetkel nad [lapsed] said väga hästi aru sellest [haigusest]. Suurem laps, kes oli positiivne, tema isegi hakkas nutma, et ta ei taha ära surra. Siis ma [perevanem] selgitasin, et vaata, sellepärast ongi need nõuded. Ja siis nad [lapsed] said väga hästi aru, et miks on need reeglid ja eraldatus neile. Ei olnud probleemi.“

4. KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

4.1. Perevanemate argipäev - uus töökorraldus ja uued perekoosseisud

Üks olulisemaid muutusi asendushoolduses oli peale peremajade valmimist perevanematega töökorraldusele üleminek. Selle protsessi kõige ärevamaks osaks oli perevanemate tööaja muutus. Praeguseks oli perekodudes uuele süsteemile üleminekust möödunud ühes kaks ja teises neli aastat ning võis öelda, et perevanematega töökorraldus oli perekodudes hästi vastu võetud nii perevanemate endi ja ka laste poolt. Aja möödudes harjuti uuenduste ja uute kolleegidega. Harjumine võttis aega inimeste puhul erinevalt, koguni terve aasta. Laste puhul läks kohanemisega kiiremini. Perevanemad kinnitasid, et pikemalt lastega koos olemine on lastele parem ja ka tegevusi jõuab planeerida ja neid ka läbi viia.

Üleminekumomendid olid äärmusest äärmusesse. Jätkati peredena, kus perevanemate koosseis ei muutunud üldse ehk pere moodustus endistest töötajatest või vastupidi, kus tööd alustasid kõik uued inimesed. Kolmas variant pere moodustumisel oli, kus endisele töötajale tulid kõrvale samuti uued inimesed. Muret tekitas kaadri voolavus, mille tõttu olid ka lapsed häiritud. Perevanema ametisse ei ole lihtne inimest leida, kuna töö on stressirohke ja suure vastutusega. Olukordades, miks aeg-ajalt otsiti uusi inimesi või miks proovima tulnud inimesed pole pidama jäänud võis oletada mitmeid põhjusi. Töö on emotsionaalselt raske. Väga palju sõltus sellest, milline oli pere - kui palju oli erivajadusega lapsi peres ja kuidas nad omavahel klappisid?

Töötajate vahetumisel liikus perest läbi mitmeid inimesi. Samas peres töötavad perevanemad ei puutunud eriti palju ja pikalt kokku, kuid siiski oli omavahelistel suhetel oluline tähtsus. Pere väljasõitude, ruumide sisustamise või suuremate ostude puhul langetati otsuseid koos ning püüti alati saavutada ka üksmeel. Selgus, et alati ei kohtunud kolleegidena just päris ühtemoodi mõtlevad inimesed. Mõlemas kollektiivis oli võimalik nõu küsida ka teiste perede perevanematelt, kellega olid paremad ja usalduslikumad suhted. Ka laste seisukohalt tekkis paratamatult olukordi, et mõni laps sobis mõne perevanemaga natuke rohkem. Isegi kui perevanemad, järgides detailselt reegleid, püüdsid teha asju ühtemoodi, olid nad siiski kõik erinevad isiksused.

Lastel olid omad kindlad perevanemad (endised usalduskasvatajad), kes mingil määral tegelesid konkreetse lapsega rohkem, nt käisid koos riideid ostmas. Kui perevanematega süsteemi headuse ja vajalikkuse üheks põhjenduseks oli, et lapsed saaksid koos olla rohkem

ühe inimesega, mis on oluline kiindumussuhte tekkimiseks, siis perevanema puhkeperioodil ei näinud laps (usaldus) perevanemat seitse, kümme või koguni 20 päeva.

Perevanemad olid õnnelikud, et neil oli väga toetav juhtkond. Nõustuti üheselt, et kollektiiv vajaks ka meesterahvaid oma ridadesse, sest laps vajab mõlemat vanemat. Riis (2017) magistriuurimusest selgus samuti, et teismeliste poiste jaoks oli tähtis rääkida olulistel teemadel meesterahvaga, sest mehed ja naised tõlgendasid olukordi erinevalt ning ka nõuanded nende puhul on erinevad.

Mõlemas perekodus oli laste arv peredes nagu seaduses nõutud. Peremajad olid kaasaegsed ja hubased ning kõik normaalseks elukorralduseks vajalik oli olemas. Leiti, et otsustamisvabadust perevanemal on, kuid mõnes olukorras sooviti seda rohkem.

4.2. Perevanemate tööd reguleeriv Covid-19

Perevanemate argielu ja sh ka töögraafikud läi sassi koroonaviiruse põhjustatud haigus Covid-19-st tingitud eriolukord ja sellega seoses kehtestatud piirangud. Perekodu argipäev ei olnud enam tavapärase. Iga lähikontaktne karantiinis ja positiivse tulemusega isolatsioonis viibija vajab samuti jälgimist ja suuremat tähelepanu.

Koolid suunasid lapsed kodusele distantsõppele, mis muutus päev-päevalt järjest kurnavamaks, sest nii lapsed kui ka perevanemad lõpuks väsisid. Selles olukorras tundsid perevanemad liigset koormust - õpetada samaaegselt mitut last ja sh ka õpiraskustega koolilapsi, täita igapäevaseid tööülesandeid. Keerulisemaks tegi olukorra ka asjaolu, et perevanemad ei ole ametilt pedagoogid. Mõnedele lastele distantsõpe sobis, nt kellel õnnestus selle tõttu klass lõpetada või kellele kooli töötempo oli aeglasem. Ühes perekodu peres oli distantsõppe perioodiks palgatud abiõpetaja.

Kriisiolukorras oli suur vajadus abipersonali järele. Hommikul, kui perevanem pidi viima lapsed lasteaeda, ootasid distantsõppijad juba tähelepanu ja juhendamist. Samaaegselt oli tarvis hoolitseda ka karantiinis ja isolatsioonis olevate laste eest. Perevanemad tulid selle kõigega toime, kuid pidasid seda perioodi väga kurnavaks. Kuna perekodudes oli palju erivajaduste ja käitumisprobleemidega lapsi, kes koormavad ka rohkem nende eest hoolitsevaid perevanemaid, tõendavad ka Akkermann jt (2020) uuringud.

Kõige suuremat hirmu valmistasid olukorrad, et viirus võib perekodusse pääseda just piirangute rikkujate tõttu. Reeglite eirajatega perevanem peale sõnalise selgitustöö muud teha ei saanud.

Perevanemad andsid endast kõik, et lapsed oleksid teadlikud viiruse ohtlikkusest ja oskaksid hoiduda. Kontrolli teostada oli võimalik ainult siis, kui laps on perevanema silma all. Kuidas aga lapsed perekodust eemal käitusid ja viirusest hoidusid, seda teavad ainult lapsed ise. Siin ei olegi ühest vastust, kas mõisteti viiruse olemasolu või mitte. Olid arusaajad, kes täitsid kõik korraldused ja olid piiride katsetajad, kes läksid võib-olla hirm nahas, aga tahtsid sisimas teada, kuidas kõik lõpeb, kuidas reageeritakse või kui hulluks olukord üldse minna võib.

4.3. Perevanemate soovitusel süsteemi edasi arendamiseks

Intervjuudes selgus, et suurim muutus, mida perevanemad soovitasid ja soovisid, oli muudatus perevanema lepingus. Intervjuud toimusid perioodil, mille sisse jäi ka 01.04.2021, kui jõustus seaduses muudatus, mis võimaldas perevanematega sõlmida ka töölepingu. Pooled intervjuud, mis toimusid ajaliselt hiljem, selgus, et perevanemad ei olnud veel aprilli keskpaigas seadusemuudatusest teadlikud või seda avastanud. Kas perekodudes minnakse üle töölepingule, on asutuse juhi otsustada. Perevanemad tunneksid end kindlamalt, omades rohkem sotsiaalseid garantiisid.

Osad perevanemad olid ka seda meelt, et asutusepõhise asendushooldusteenuse ettekirjutused on üpriski jäigad ja nendesse ei peaks nii väga klammerduma. Näiteks, kui perevanematega süsteemi üks põhimõte (tingimus) oli, et lapse eest hoolitseks ja teda kasvataks võimalikult vähe inimesi, millega perevanemad ka täiesti nõus olid, siis mitme perevanemaga süsteem seda tingimust ikkagi ei täida. Nt haiguste tõttu töölt eemalolek on paratamatu, sest mõnikord võib haigus kesta ka pikemalt – peab tulema asendaja. Perevanemate poolt üksteise asendamine pole alati mõeldav – vähenevad puhkepäevad ja on oht läbipõlemiseks. Kokkuvõtteks viibis endiselt laste juures sama arv inimesi, kui oli varasemalt. Pealegi on lastel tugipered, kus on ka vanemad, kes hoiavad, armastavad ja suunavad.

Järgnevates uurimustes saaks uurida, kas perekodud on rakendanud perevanema lepingu muudatusi ja kuidas on muudatused vastu võetud? Perevanemasüsteemi võiks uurida ka kvantitatiivsel uurimismeetodil.

Perevanemate kogemused aitasid märgata perevanemasüsteemi mõningaid puudusi ning seoses nendega soovitan:

- Perevanemate töösuhe võiks olla vormistatud töölepinguga
- Muuta perevanemasüsteemi paindlikumaks
- Kasutada perevanematele pakutavaid tugiteenuseid

Kasutatud kirjandus

Akkermann, K., Kõljalg, M., Vainre, M., Lai, A. (2020). *Kroonviiruse kriisi psühhosotsiaalsed mõjud ja sekkumisvalikud*. Kasutatud 12.12.2020, https://www.europsy.net/app/uploads/2020/05/Ekspertarvamus-ps%C3%BChhosotsiaalse-kriisi-m%C3%B5judest_1%C3%B5plik-22.04seisuga.pdf

Asendushoolduse standardid Euroopas. (i.a). Kasutatud 28.07.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/q4c_estonian.pdf

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The lancet*, 395(10227), 912-920. Kasutatud 15.05.2021, <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930460-8>

Digipädevuse kodulehekül. (i.a). Kasutatud, 19.05.2021, <https://digipadevus.ee/sonastik/kaugope-distantsope/>

Eesti Asenduskodu Töötajate Liidu kodulehekül. (i.a). Kasutatud 18.06.2021, <http://www.eatl.ee/kasulikku/moisted/asenduskoduteenus/>

Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. (2014). Kasutatud 08.08.2021, http://www.vm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/aruanne_est.pdf

Eesti Vabariigi õiguskantsleri raport ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest (2015). Kasutatud 07. 08.2021, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/eesti_vabariigi_oiguskantsleri_raport_uro_lapse_oiguste_konventsiooni_taitmisest.pdf

Euroopa Komisjoni kodulehekül. (i.a). Kasutatud 22.05.2021, https://ec.europa.eu/regional_policy/et/policy/themes/social-inclusion/desinsti/

Forsberg, H., & Pösö, T. (2011). Childhood homes as moral spaces—New conceptual arena. *Social Work & Society*, 9(2).

- Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehekülj. (2020). *Distantsõppe korraldamisest*. Kasutatud 19.05.2021, https://www.hm.ee/sites/default/files/distantsoppe_korralduse_juhis.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Jaeski, J. (2018). *Asenduskodu töötajate kogemused peremajade süsteemis*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
- Jöks, H. (2020). Kuidas on rakendunud muudatused asendus- ja järelhooldusteenuse valdkonnas? *Sotsiaaltöö* 2, 25-29.
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 14.12.2020, <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja II. Kasutatud 22.07.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Laste e-õppe kogemused Covid-19 eriolukorra ajal. (2020). Kasutatud 14.05.2021, https://www.telia.ee/images/pages/etc/ettevottest/Telia_CAP_e-oppe_distantsoppe_ajal_uuringu_raport-EST.pdf
- Lepik, K., Loit, H-H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 12.08.2021, <https://samm.ut.ee/intervjuu>
- Linno, M. ja Strömpl, J. (ilmumata artikkel). Child Protection Systems in Estonia and Latvia
- Matela, I. (2015). *Asenduskodude üleminek perekodu vormile ühe Eesti asenduskodu näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
- Nuiamäe, M., Murasov, M., Masso, M. (2020). *Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise järgne seiresüsteem*. Kasutatud 16. 07 2021, http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/12/Lo%CC%83pparuanne_20.11.20.pdf?fbclid=IwAR2VsCVHUiW22HGTWO5WFzPcF7PkfF4-OI-7A2PVoNmjvboAghTp85HELx8
- Osila, L., Turk, P., Piirits, M., Biin, H., Masso, M., Anniste, K. (2016). *Asendushoolduselt elluastuvate noorte uuring*. Kasutatud 16.05.2021, <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/Asendushoolduselt-elluastuvad-noored-lopparuanne.pdf>

- Peets, S. (2020). *Riik muudab paindlikumaks perevanemate töösuhted ning laiendab õpingutel tuge saavate laste ja perede ringi*. Kasutatud 09.05.2021, <https://www.sm.ee/et/uudised/riik-muudab-paindlikumaks-perevanemate-toosuhted-ning-laiendab-opingutel-tuge-saavate-laste>
- Rajaleidja soovitused õpilaste toetamiseks distantsõppes*. (2020). Kasutatud 19.08.2021, <https://rajaleidja.ee/wp-content/uploads/2020/09/Distants%c3%b5ppe-juhend-KOOLILE-24.09.pdf>
- Reinomägi, A., Ehasoo, M., Märk, K. ja Sarv, M. (2021). Sissejuhatus. Laste õiguste aluspõhimõtted. D. Kutsar (toim), *Lapsed Eesti ühiskonnas* (lk 8-20). Õiguskantsleri Kantselei.
- Riigikontrolli audit. (2009). *Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel*. Kasutatud 19. 08.2021, http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/Riigikontrolli-audit_2009_RKTR_2105_2-1.4_1893_001-1.pdf
- Riis, T. (2017). *Asenduskodus kasvanud noorte tõlgendused olulistest suhetest oma elus*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
- Riisalo, S. (2017). Miks on vaja asendushooldust muuta? *Sotsiaaltöö* 3, 19-21.
- Salla, E. (2016). „*Nagu mänguasjad oleksime, et kes kelle oma on*“ - lapsed räägivad asenduskodus elamisest. Magistritöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
- Sarv, M., Kasvandik, L., Mürsoo, A., Olm, A., Raag, L-L. ja Tammur, A. (2021). Laps ja pere. D. Kutsar (toim), *Lapsed Eesti ühiskonnas* (lk 21-46). Õiguskantsleri Kantselei.
- Sindi, I. (2016). Changing discourses and changing institutional child substitute care: New terms and processes toward family-like and family-based care. *Child Care in Practice*, 22(1), 50-63. <http://dx.doi.org/10.1080/13575279.2015.1054785>
- Sindi, I., Strömpl, J. (2016). Asenduskodulapse identiteedi kujunemise toetamine elulootöö meetodil. *Sotsiaaltöö* 4, 21-30.
- Sindi, I., Strömpl, J., & Toros, K. (2018). The Estonian way of deinstitutionalisation. Experiences from an ethnographic research in SOS Children's Village. *Child & Youth Services*, 39(4), 305-332. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2018.1511975>
- Sotsiaalhoolekande seadus (30.12.2015). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>
- Sotsiaalhoolekande seadus (22.03.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032021014>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (i.a). *Asendushooldus ja kasuvanemlus*. Kasutatud 10.05.2021, <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/asendushooldus-ja-kasuvanemlus#asutus>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (2021). *Tugiteenused asendus- ja perekodude töötajatele 2021. aastal*. Kasutatud 07.05.2021, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/tugiteenused-asendus-ja-perekodude-tootajatele-2021-aastal>

Sotsiaalministeerium. (2013). *Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs*. Kasutatud 26.04.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/ahk_alusanalyys_dets_2013.pdf

Sotsiaalministeerium. (2020). *Asendushoolduse kvaliteedi tõstmine*. Kasutatud 14.05.2021, https://vana.struktuurifondid.ee/sites/default/files/oigusaktid/meede_2.2_tegevus_2.2.2.pdf

Sotsiaalministeerium. (2005). *Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikide Rec (2005) 5. Hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta*. Kasutatud 06.07.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/rec_2005_5_estonian_1_.pdf; https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/rec_2005_5_seletav_raport.pdf

Sotsiaalministeerium. (2011). *Laste ja perede arengukava 2012–2020*. Kasutatud 22.07.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf

Sotsiaalministeerium. (2021). *Laste ja perede programmi 2021-2024 lisa 5*. Kasutatud 17.05.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/lisa_5_laste_ja_perede_programm_2021-2024.pdf

Sotsiaalministeerium. (2014). *Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat*. Kasutatud 19.08.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. (2021). *Asendus- ja järelhooldus*. Kasutatud 25.07.2021, <https://www.sm.ee/et/asendus-ja-jarelhooldus>

Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. (2019). *Lapse õigused ja heaolu*. Kasutatud 25.07.2021, <https://www.sm.ee/et/lapse-oigused-ja-heaolu-0>

Terviseameti kodulehekülj. (i.a). *Asendushooldusteenus*. Kasutatud 12.08.2021, <https://www.terviseamet.ee/et/keskkonnatervis/inimesele/sotsiaalteenused/asendushooldusteenus>

Terviseameti kodulehekülj. (i.a). *Mis on koroonaviiruse haigus Covid-19?* Kasutatud 25.04.2021, <https://www.terviseamet.ee/et/mis-covid-19>

Tervisekaitseõded asendushooldusteenusele pere- ja asenduskodus (31.01.2018). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 03.08.2021, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131012018010>

Turk, P. (2011). Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks. Kasutatud 18.08.2021, http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2011_Asenduskodu_noored.pdf

Villum, B., Kivest, A-L., Kängsepp, K., Kõiv, K., Paabort, H., Pirk, R., Reinomägi, A. ja Turk, P. (2021). Laste võimalused koolivälisteks tegevusteks. D. Kutsar (toim), *Lapsed Eesti ühiskonnas* (lk 95-120). Õiguskantsleri Kantselei.

Vorobjov, S., Tamson, M. (2020). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas*. Kasutatud 20.05.2021, https://intra.tai.ee/images/prints/documents/159103814529_Uimastite_tarvitamine_koolinoort_e_seas_2019.pdf

World Health Organization. (i.a). *COVID-19 advice for the public: Getting vaccinated*. Kasutatud 14.05.2021, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines/advice>

Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020. (2020). Kasutatud 17.07.2021, <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/lapsed-ja-noored#p7>

ÜRO juhised laste alternatiivseks hoolduseks. (2010). Kasutatud 22.06.2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/un_guidelines_for_the_alternative_care_of_children_2010.pdf

ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne. (2015). Kasutatud 30.07.2021, <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/%c3%9cRO-LAPSE-%c3%95IGUSTE-KONVENTSIOONI-T%c3%84IENDAV-ARUANNE.pdf>

ÜRO lõppjärelused Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. (2017). Kasutatud 07. 08. 2021, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oigused_ja_healu/lok_sovitused_eeesti_keeles_2.doc

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused

1. Kui kaua sa oled asendushooldussüsteemis kokku töötanud, sealhulgas varasemad aastad, kui töötati kasvataja süsteemil ning praegused - perevanemana (perevanemasüsteemis) töötatud aastad?
2. Kui suur on pere, kus sa perevanemana töötad?
3. Mis vanuses lapsed peres on?
4. Milline on sinu haridus? (kraad, eriala, õppeasutus)
5. Kuidas hindad erialase hariduse vajalikkust perevanemana töötamisel?

Kuidas kirjeldavad perevanemad perekodu argipäeva võrreldes varasema süsteemiga?

6. Milline on sinu töögraafik?
7. Räägi mulle palun sellest, kuidas sa mäletad üleminekut uuele peresüsteemile?
8. Kas ja kui palju on sinu töökohustused perevanemana töötatud aja jooksul muutunud? Too palun näiteid.
9. Kuidas on muutunud pere korralduslikud reeglid võrreldes endise süsteemiga?.
10. Kui pikaks venib sinu vahetuse üks tööpäev ja kas puhkad end korralikult välja järgmiseks päevaks?
11. Räägi palun kuidas oled rahul töötingimustega/töökeskkonnaga?.
12. Räägi palun kuidas lapsed suhtuvad perevanemasüsteemi ja kuidas nad on harjunud sellega?
13. Kuidas lapsed kutsuvad?
14. Kas perevanemasüsteem vajaks ka meesterahvast oma ridadesse?
15. Millised on sinu suhted oma pere perevanematega ja teiste perede perevanematega?
16. Kuidas perevanemad üksteist toetavad? Too palun näiteid.
17. Missuguseid lahkarvamusi esineb samal ajal tööl olevate perevanemate vahel?
18. Kuidas sulle perevanema töö meeldib ning mis motiveerib sind perevanemana töötamisel?
19. Kui palju on sul otsustamisvabadust oma vahetuse korralduses?

20. Missugust kirjandust sa loed ning millistel koolitustel oled osalenud, et lastega tööga paremini toime tulla?

21. Kas näed end samas ametis töötamas ka nt 2 aasta pärast?

Kuidas on Covid-19 mõjutanud perekodu argipäeva, sealhulgas perevanema tööd?

22. Milliseid muutusi on toonud Covid-19 laste argiellu? Too palun näiteid.

23. Milliseid muutusi on toonud Covid-19 perevanema argiellu? Too palun näiteid.

24. Kuidas selgitate lastele vajalike muutuste tähtsust seoses Covid-19 viirusega? Too palun näiteid.

25. Kuidas lapsed mõistavad viiruse olemasolu ja sellega seoses tehtavaid piiranguid? Too palun näiteid.

26. Kas ja kui oluliselt on viirusepuhang raskendanud igapäevaelu perekodus? Too palun näiteid.

27. Kuidas olete peres korraldanud isolatsioonis olemise, sellega seonduva perevanematöö?

28. Millised tööülesanded on seoses viiruspuhanguga juurde tekkinud?

29. Mida ise ette võtad/või oled võtnud viiruse tõkestamiseks?

Missugused on perevanemate soovitud perevanemasüsteemi edasi arendamiseks?

30. Kuidas sa tajud oma töös organisatsiooni ja juhtkonna toetust?

31. Milline on sinu organisatsiooni motivatsioonisüsteem?

32. Mis perevanemasüsteemis vajaks muutmist?

33. Kuidas sa suhtud perevanemasüsteemi headusesse/vajalikkusesse?

34. Kas jäi midagi olulist küsimata, millest oleks veel tahtnud rääkida?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaire Järvpõld,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Asenduskodusüsteemi üleminek perekodusüsteemile. Perevanemate kogemused kahe perekodu näitel“, mille juhendaja on Judit Strömpl, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kaire Järvpõld

19.08.2021